

Cultuur voor iedereen in stad Utrecht

Onderzoek naar de bijdrage van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht

FASE 3 - Evaluatiefase (2021-2022)

Eindrapportage

Lectoraat

Participatie en Stedelijke Ontwikkeling

Auteurs

Aart van der Maas

Anke Hamers

Fleur Dronkers

Nienke Aalbers

Jelle Bronsink

Datum

Februari 2022

COLOFON

Hoe bouwen we aan een samenleving waarin iedereen kan meedoen, tot zijn recht komt en zich veilig voelt? Hier doen de lectoraten van het Kenniscentrum Sociale Innovatie van Hogeschool Utrecht praktijkgericht onderzoek naar, met en voor (aankomend) sociale professionals in het brede sociaal domein. Onze missie is om samen met partners uit praktijk, onderwijs en beleid bij te dragen aan 'beter samen leven' en het verkleinen van sociale ongelijkheid. Dit doen wij door praktijkgericht onderzoek, ontwikkeling en agendering van actuele maatschappelijke en sociale vraagstukken op het vlak van participatie, welzijn, zorg en ondersteuning, jeugdhulp, werk en inkomen, schuldenproblematiek, dak- en thuisloosheid, toegang tot het recht, reclassering, sociale veiligheid, en deelname aan onderwijs, sport en cultuur.

Auteurs

Drs. Aart van der Maas
Anke Hamers MA
Fleur Dronkers MA
Nienke Aalbers MSW
Jelle Bronsink MSW

Lector

Dr. Nico de Vos

Jaar van uitgave

2022

Contact en adres

Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht
Lectoraat: Participatie en Stedelijke Ontwikkeling
Postbus 85397- 3508 AJ Utrecht
Padualaan 101 – 3584 CS Utrecht
Telefoon secretariaat: 088-4819222
Email: socialeinnovatie@hu.nl
www.socialeinnovatie.hu.nl / www.hu.nl

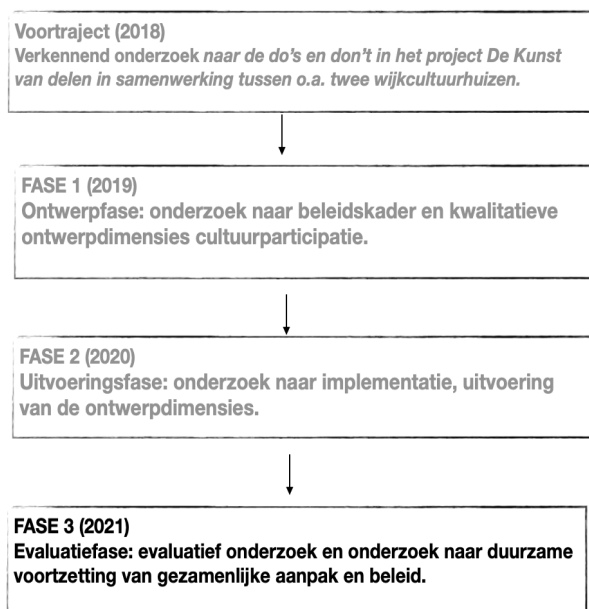
Inhoudsopgave

INLEIDING	3
ONDERZOEKSVRAAG	4
DOEL VAN ONDERZOEK	4
AANGEPASTE PLANNING IN VERBAND MET COVID-19	4
LEESWIJZER	5
LITERATUURONDERZOEK	6
METHODE	10
3.1 DESKRESEARCH	10
3.2 EXPERTMEETINGS	10
3.2.1 <i>Expertmeeting 1</i>	10
3.2.2 <i>Expertmeeting 2</i>	11
3.2.3 <i>Expertmeeting 3</i>	12
3.3 LIVING LAB COMMON STAGE	12
3.4 PROFESSIONALISERINGSSESSIES	13
3.5 AANVULLENDE INTERVIEWS - CULTURELE INSTELLINGEN IN DE STAD UTRECHT	13
RESULTATEN	15
4.1 DESKRESEARCH	15
4.2 EXPERTMEETINGS	16
4.2.1 <i>Resultaten expertmeeting 1</i>	16
4.2.2 <i>Resultaten expertmeeting 2</i>	17
4.3 LIVING LAB COMMON STAGE	20
4.4 PROFESSIONALISERINGSSESSIES	20
4.5 AANVULLENDE INTERVIEWS	23
4.6 RESULTATEN EXPERTMEETING 3	24
5. CONCLUSIES, AANBEVELINGEN EN DOORWERKING	28
5.1 CONCLUSIES: CULTUUR VOOR MET IEDEREEN	28
5.2 AANBEVELINGEN EN DOORWERKING	33
LITERATUURLIJST	35
AFBEELDINGENLIJST	37
BIJLAGEN	38
BIJLAGE 1. CRITERIALIJST COMMONING INITIATIEVEN	38
BIJLAGE 2. WERKBLAD EXPERTMEETING 2	41
BIJLAGE 3. PRESENTATIE TEN BEHOEVE VAN KADERNOTA	42
BIJLAGE 4. VRAGENLIJST AANVULLENDE INTERVIEWS	46
BIJLAGE 5. ONTWERPPRINCIPES 2.0	47

1. Inleiding

Wijkcultuurhuizen zijn belangrijk voor de stad Utrecht. Utrecht biedt met de wijkcultuurhuizen een infrastructuur om cultuurparticipatie van bewoners van Utrecht te bevorderen. De wijkcultuurhuizen – Cultuur 19, De Vrijstaat, Het Wilde Westen, BOKS Jongerencultuurhuis en ZIMIHC – zijn laagdrempelige culturele voorzieningen die cultuurparticipatie in de samenleving stimuleren en bijdragen aan de sociale basisinfrastructuur. De gemeente Utrecht ziet het belang van wijkcultuurhuizen en benadrukt dat met het credo ‘cultuur voor iedereen’. Wijkcultuurhuizen bevorderen cultuurparticipatie door onder andere het faciliteren van amateurkunst, het initiëren van kunst- en cultuureducatie, het aanbieden van kunstzinnige cursussen en het mogelijk maken van sociaalartistieke projecten (Van der Maas et al., 2019).

In samenwerking met de wijkcultuurhuizen en de gemeente Utrecht vindt het meerjarig onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* plaats waarin we vanaf januari 2019 tot en met februari 2022 in drie fases onderzoek doen naar de gezamenlijke werkwijze van de wijkcultuurhuizen (zie afbeelding 1). In fase 1 en fase 2 van dit onderzoek is een gedeelde visie en aanpak van de wijkcultuurhuizen onderzocht (Van der Maas et al., 2019; Van der Maas et al., 2021). Deze onderzoeksrapportage richt zich op fase 3, de evaluatiefase (2021-2022) van het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht*.

Afbeelding 1: Fasen van onderzoek

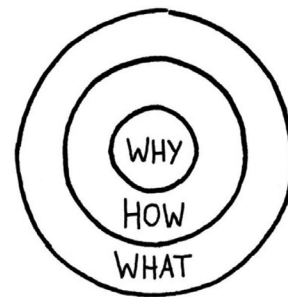
1.1. Onderzoeksvraag

De onderzoeksvragen van fase 3 zijn:

Welke veranderingen hebben de inzichten uit fase 1 en 2 van het onderzoek opgeleverd en welke veranderingen zijn nog van belang voor een heldere positionering, een gemeenschappelijke aanpak en professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht? Welke (beleidsmatige) ontwerpprincipes¹, na evaluatie van fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?

1.2. Doel van onderzoek

Doel van fase 3 is om een heldere omschrijving en (beleidsmatige) positionering van de wijkcultuurhuizen in stad Utrecht te geven. Daarvoor is een (professionaliserings)plan voor voortzetting van een gezamenlijke aanpak van de wijkcultuurhuizen een belangrijke basis voor een duurzame voortzetting. Deze laatste fase van het onderzoek richt zich, geïnspireerd op de Golden Circle van Sinek (2009), met name op het 'what' (zie afbeelding 2). De Golden Circle is gedurende het meerjarig onderzoek als leidraad in de fasering gebruikt. Het 'why' omvat beschrijvingen over de reden van bestaan en de bedoelingen (fase 1 van het onderzoek). Het 'how' zijn de inzichten over de werkwijze (fase 1 en 2 van het onderzoek) en het 'what' kan worden vertaald naar de projecten en trajecten van de wijkcultuurhuizen (fase 1, 2 en 3). Het doel van deze laatste onderzoeksfase is om de onderzochte gedeelde waarde en werkwijze van wijkcultuurhuizen te expliciteren en vertalen naar de resultaten van het handelen (het 'what').

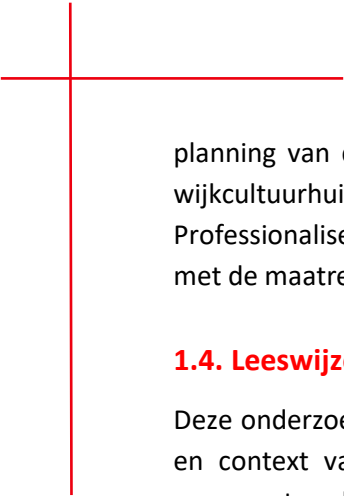

Afbeelding 2: Golden Circle van Sinek

1.3. Aangepaste planning in verband met COVID-19

Gedurende deze fase van het onderzoekstraject zijn de wijkcultuurhuizen, de gemeente Utrecht en de onderzoekers net als in fase 2 geconfronteerd met de maatregelen rondom de uitbraak van het coronavirus. De oorspronkelijke planning hebben we daarom in overleg met gemeente en wijkcultuurhuizen moeten bijstellen. Ondanks dat het minder goed mogelijk was voor de betrokkenen om bij elkaar te komen, was iedereen het erover eens dat het onderzoek door moest gaan. Volgens de aangepaste planning wordt fase 3 van het onderzoek in februari 2022 afgerond. De belangrijkste aanpassing ten opzichte van de oorspronkelijke onderzoeksopzet zit in de

¹ We zijn lopende het onderzoek de term 'ontwerpprincipes' in plaats van 'ontwerpprincipes' gaan gebruiken. In dit rapport wordt verder gesproken van ontwerpprincipes. Ontwerpprincipes 2.0 (uit fase 2), worden in dit rapport ontwerpprincipes 2.0 genoemd.

planning van de expertmeetings. Daarbij is in de planning een extra stap ingelast waarin per wijkcultuurhuis professionaliseringssessies met de professionals hebben plaatsgevonden (zie 4.4 Professionaliseringssessies). Ook voor deze sessies gold dat er rekening gehouden moest worden met de maatregelen rondom het coronavirus.

1.4. Leeswijzer

Deze onderzoeksrapportage is als volgt opgebouwd: in dit eerste hoofdstuk zijn de achtergrond en context van het onderzoek geschetst en zijn het onderzoeksdoel en onderzoeksvragen gepresenteerd. In hoofdstuk 2 is een weergave van literatuuronderzoek waarin de concepten uit fase 1 en 2 uiteen worden gezet en worden gekoppeld aan beleid en professionalisering in de context van de wijkcultuurhuizen. In hoofdstuk 3 staan de verschillende onderzoeksmethoden: deskresearch, expertmeetings, professionaliseringssessies en aanvullende interviews beschreven. Vervolgens zijn in hoofdstuk 4 de resultaten van het onderzoek uiteengezet. In hoofdstuk 5 worden tot slot de conclusies en aanbevelingen gegeven.

2. Literatuuronderzoek

Wijkcultuurhuizen bieden een unieke culturele infrastructuur in Utrecht. Samen geven zij vorm aan cultuur op stadsniveau, maar zijn ook, bijvoorbeeld via (internationale) festivals en de Participatie Federatie, op regionaal, provinciaal en landelijk niveau actief. Gemeente Utrecht ziet het belang van de wijkcultuurhuizen en zoekt naar verdere professionalisering en passende beleidskaders voor een aanpak van deze culturele instellingen om inclusieve cultuurparticipatie te bevorderen (gemeente Utrecht, 2018). Geen gemakkelijke opgave. Fase 1 en 2 van het meerjarig onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* hebben laten zien dat ruimte geven aan inclusiviteit niet alleen vraagt om een bijzondere aanpak van professionals, maar ook leidt tot vragen hoe beleid inclusief tot stand kan komen. Deze literatuurstudie richt zich op het concept common en op 'common-based cultuurbeleid' als ruimte en kader voor inclusieve cultuurparticipatie.

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen mee mag doen. De wijkcultuurhuizen staan voor een aanpak waarin iedereen toegang moet kunnen hebben tot kunst en cultuur. Die aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat alle deelnemers hun inbreng kunnen hebben om vorm en betekenis te geven aan cultuur. Inclusieve cultuurparticipatie is te omschrijven als een zingevingsproces van het zichtbaar maken van (culturele) verschillen, conflicten en verschillende identiteiten om tot nieuwe vormen van samenleven te komen (Van der Maas & De Vos, 2020).

In deze omschrijving zijn mensen niet zozeer consumenten van cultuur waar ze al dan niet aan deelnemen, maar zijn producenten van cultuur. Cultuur staat niet los van de mens. Cultuur kan worden omschreven als een dynamisch begrip en draait om zin- en betekenisgeving. Cultuur zegt daarmee iets over wat we waardevol vinden in het leven. Via cultuur kijken mensen naar de wereld en cultuur "wordt levend gehouden door mensen – door herhaling, aanpassing, actualisering, duiding en kritiek – en is daarom steeds in ontwikkeling" (Elkhuizen, Gielen, Van den Hoogen, Lijster & Otte, 2014, p. 11). Fase 1 en 2 van het onderzoek hebben het inzicht opgeleverd dat wijkcultuurhuizen er grote waarde aan hechten dat er in hun aanpak voortdurend ruimte moet zijn voor mensen die (tijdelijk) niet of nauwelijks gezien of gehoord worden en mensen die elkaar nauwelijks zien en horen. Mensen krijgen bij de wijkcultuurhuizen kansen om samen met andere burgers via kunst te participeren en nieuwe betekenis te geven aan cultuur.

Om inclusieve cultuurparticipatie te bevorderen, stimuleren wijkcultuurhuizen ontmoetingen tussen mensen met allerlei verschillende economische, religieuze en sociale achtergronden. Dergelijke ontmoetingen kunnen verrijkend zijn, maar kunnen ook gepaard gaan met onbegrip en conflicten. Het roept de vraag op hoe men mensen met al hun verschillen kan verbinden. Een antwoord is te vinden in diverse onderzoeken naar het concept 'common'. Een belangrijk en bekend onderzoek is dat van Nobelprijswinnaar Elinor Ostrom (Ostrom 1990; Hess & Ostrom, 2007). Om hulpbronnen zo eerlijk en democratisch mogelijk te delen, maken commoners onderlinge afspraken. Daar waar Ostrom (1990) empirisch vaststelt dat (onder het mom van het

duurzaam beheren) hulpbronnen door gesloten commons beheerd moeten worden, is er ook kritiek op die benadering. Onder meer Stavrides (2016) vertegenwoordigt een tweede meer inclusieve benadering van de common als een open deelplaats. Denk daarbij bijvoorbeeld aan Wikipedia en andere open-source platforms op internet, maar ook aan stadsparken die voor en door burgers beheerd worden.

In de tweede benadering wordt een 'common' omschreven als een collectief met een open en overbruggend karakter dat opereert buiten en tussen de kapitalistische markt en overheid. Een common is een burgerinitiatief en kan zich manifesteren als een inclusief, politiek kritisch collectief waarin de deelnemers gelijkwaardige en peer-to-peer relaties aangaan om solidariteit en directe democratie in de samenleving te realiseren (Dockx & Gielen, 2018). Een common is geen collectief met een eigen vaste politieke, religieuze en/of culturele identiteit, maar verbindt zich door het delen van gemeenschappelijke hulpbronnen (Ostrom, 1990; Stavrides, 2016; Otte & Gielen, 2019; Rooijackers, 2019).

De common deelt naast materiële bronnen (zoals bijvoorbeeld een repetitieruimte, podium, geluidsapparatuur, een gemeenschappelijke keuken), ook 'immateriële' hulpbronnen (zoals bijvoorbeeld taal, kennis en artistieke ideeën). Om te benadrukken dat de common, via het delen van hulpbronnen, vormgeeft aan cultuur, kan ook gesproken worden van een 'culture common' (Van der Maas et al., 2021). Het Zuilens Fanfare Corps bijvoorbeeld, is een muziekvereniging die zich meer en meer is gaan manifesteren als een culture common waarbinnen de keuzes voor repertoire, bezetting, de artistieke koers, instrumentatie via een horizontale organisatiestructuur tot stand komen. Taken worden onderling verdeeld en zo nu en dan herverdeeld. Via diverse projecten wordt op overbruggende wijze samengewerkt met onder anderen kunstenaars van andere kunstdisciplines en bewonersinitiatieven om samen vorm te geven aan cultuur.

Geïnspireerd op beide benaderingen van de common zijn in fase 1 en fase 2 al onderzoekend, experimenterend en innoverend de meer exclusieve ontwerpprincipes van Ostrom vertaald naar de context van een gedeelde inclusieve aanpak van de wijkcultuurhuizen. Een belangrijke aanvulling op de principes van Ostrom is dat deelnemers in alle ontwerpfasen van (sociaal-artistieke) ontwerpprocessen uitgedaagd worden elkaar te bevragen wie, waarom, wel of niet deelneemt.

De ontwerpprincipes kunnen als zodanig een katalysator zijn voor een aanpak van wijkcultuurhuizen om via culturele activiteiten een meer open, betekenis gevend ontwerpproces in gang te zetten. De ontwerpprincipes stimuleren de deelnemers om voortdurend te reflecteren op wie, wanneer, op welke wijze en waarom kan en mag deelnemen aan het ontwerpproces. Het gaat in dat proces over het expliciteren van afspraken over bijvoorbeeld taakverdeling, over het verdelen van beslissingsmacht, over wie tot welke middelen toegang heeft, hoe er met eventuele conflicten kan worden omgegaan. Via dat proces moet sociaal-artistieke kwaliteit tot stand komen en daarmee probeert men te voorkomen dat impliciete uitsluitingsmechanismen de overhand krijgen en het uitsluitende wij-zij doen en denken de overhand krijgt.

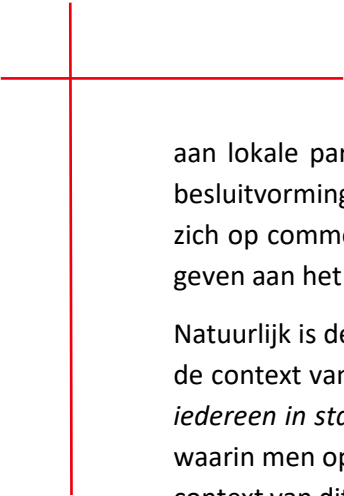
Mensen zoeken graag gelijkgestemden en bereiken graag consensus in ontwerpprocessen. Het vraagt veel van iedereen om oog en oor te hebben voor anderen die (nog) niet meedoen en misschien een ander inzicht willen inbrengen. Op consensus gerichte processen kunnen echter verhullen dat de keuzes en besluiten die gemaakt worden slechts een (dominant) deel van het collectief ten goede komt (Otte & Gielen, 2020). De onderzoeksresultaten van de living labs van fase 1 en 2 van het onderzoek geven het inzicht dat professionals bij de wijkcultuurhuizen liever niet meer willen spreken van ‘moeilijk te bereiken doelgroepen’ en dat kunstprojecten niet voor, maar liever mét mensen vormkrijgen. Liever daar energie in steken, dan heilloze pogingen om een publiek dat niet of nauwelijks wordt bereikt, aan te laten sluiten op een van bovenaf vastgesteld cultureel aanbod.

Een belangrijke voorwaarde in de artistieke ontwerpprocessen bij wijkcultuurhuizen is, zoals in commoning processen, commitment van betrokkenen. De betrokkenen zijn de (artistieke) deelnemers, zoals kunstenaars, (amateur)kunstbeoefenaars en publiek. Zij gaan een artistieke relatie met elkaar aan via kunst. En dat is wat kunst kan doen; kunst kan een statement maken en kan zich, tegen de stroom in, op nog onbekende delen van de samenleving richten (De Bruyne & Gielen, 2013).

Dat tegendraadse, tegen de stroom in gaan, is ook kenmerkend voor de common. Een common kan zijn plek claimen met of zonder toestemming van de overheid en kan ook botsen met staand beleid (Bauwens & Onzia, 2017). Wil overheid(s)beleid aansluiten op deze nieuwe (inclusieve en democratiserende) wegen die burgers zoeken, dan vraagt dat mogelijk om een ‘common-based cultuurbeleid’. Het gaat daarbij, deels aanvullend op de literatuuronderzoeken van fase 1 en 2, om een oplossingsgerichte werkwijze:

- waarin men denkt in kansen en oplossingen die vanuit de ideeën en creativiteit van alle deelnemers zelf komen;
- waarin mensen niet zozeer als consumenten van een al dan niet passend kunst- en culturaanbod benaderd moeten worden, maar als medeproducenten van een cultureel proces van zin- en betekenisgeving (Van der Maas & De Vos, 2020);
- waarbij gewerkt wordt op basis van gelijkwaardigheid, “waarin beslissingen worden genomen op basis van een open, transparante en begrijpelijke manier (...)” (Helleman, Majoor, Smit & Walraven, 2019, p. 28);
- en waarbij het gaat om dat wat in de *Code Diversiteit en Inclusie* benadrukt wordt, namelijk “om een onderzoekende houding naar verschillende perspectieven in je omgeving en hoe je die een plek geeft. Jouw organisatie moet een veilige plek zijn waar iedereen zich thuis voelt om zich in een ander perspectief te verplaatsen” (De Vrijer & Matena, 2019, p. 3).

Utrechts common-based cultuurbeleid gaat dan, kortom, over beleid dat ondersteuning verleent aan inwoners van de stad Utrecht in het zelf vormgeven van hun samenleving, door het inclusief delen van gemeenschappelijke hulpbronnen en deze samen te beheren. Dat beleid geeft voeding

aan lokale participatie van burgers waarbij zij op een inclusieve manier betrokken worden bij besluitvormingsprocessen (De Tulio, 2020). Wijkcultuurhuizen zijn concrete plekken waar burgers zich op commoning wijze kunnen organiseren om (nieuwe) betekenissen te genereren en zin te geven aan het samenleven met medeburgers.

Natuurlijk is dergelijk beleid niet het antwoord voor alle maatschappelijke vraagstukken. Maar in de context van de inclusieve aanpak van wijkcultuurhuizen is tijdens het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* het inzicht ontstaan dat die aanpak een samenwerkingsproces verlangt waarin men op alle (beleids-)niveaus bereid is om in relatie tot elkaar te willen veranderen. In de context van dit onderzoek gaat dat primair om burgers, professionals van de wijkcultuurhuizen en gemeentelijk beleid. Die relaties binnen en tussen al die niveaus worden gekenmerkt door een open attitude, reciprociteit en wederzijds vertrouwen.

Voor inclusieve en commoning ontwerpprocessen zijn, tot slot, naar aanleiding van dit praktijkgericht onderzoek, naast andere onderzoeken, een aantal 'do's' te formuleren om inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht te bevorderen (zie bijvoorbeeld: Bauwens & Onzia, 2017; Holemans, 2018; Van der Maas & Hamers, 2019; Helleman, Majoor, Smit & Walraven, 2019; De Tulio, 2020):

- Je kan het niet alleen. Cultuur komt tot stand door relaties *tussen* mensen;
- Doe en denk *met* en niet *voor* de ander en geef ruimte aan verschillende zienswijzen;
- Werk op basis van wederzijds vertrouwen en reciprociteit;
- In inclusieve (sociaal-artistieke) processen staat in principe niemand (objectief) buiten of boven het proces. Werk met een open houding en durf je eigen inbreng, rol, taak in het licht van de ander bij te stellen of te veranderen;
- Inclusieve cultuurparticipatie is nooit klaar. Neem daarom de tijd en investeer in sociale, lange termijn relaties.

Kenmerkend voor deze do's is dat ze gelden *op* en *tussen* alle niveaus. Een aanpak voor inclusieve cultuurparticipatie veronderstelt een consistente en integrale aanpak waar alle do's voor iedereen op een gelijkwaardige manier gelden.

3. Methode

3.1. Deskresearch

De eerste methode die binnen deze onderzoeksfase is ingezet is deskresearch. Deze richt zich op de professionaliseringsslag van de wijkcultuurhuizen. De personele organisatie van de wijkcultuurhuizen en de bestaande vacatureteksten zijn met elkaar vergeleken. In deze vergelijking is gekeken naar verschillen en overeenkomsten in de beschrijvingen. Er is gebruik gemaakt van uitgeschreven vacatures, zoals die van coördinator cultuurcoach KLUB19 bij Cultuur19, opdracht combinatie functionaris ZIMIHC en combinatie functionaris bij De Vrijstaat. De resultaten van de deskresearch zijn te vinden in paragraaf 4.1.

3.2. Expertmeetings

In fase 3 van het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* hebben sessies in verschillende samenstellingen plaatsgevonden. In de drie expertmeetings is er aan de twee onderzoeksvragen gewerkt met de directeuren en medewerkers van de wijkcultuurhuizen en betrokken beleidsmedewerkers van de gemeente. Tijdens de expertmeetings zijn bovendien de onderzoeksresultaten en vervolgstappen getoetst en besproken. De resultaten van de bijeenkomsten zijn te lezen in paragraaf 4.2.

3.2.1 Expertmeeting 1

Tijdens de eerste expertmeeting (op 16 februari 2021) stond kennisdeling en een gezamenlijke evaluatie centraal, met focus op onderzoeksvraag: *welke veranderingen hebben de inzichten uit het onderzoek van fase 1 en 2 opgeleverd en welke veranderingen zijn nog van belang voor een heldere positionering, een gemeenschappelijke aanpak en professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht?*

Deze eerste bijeenkomst van fase 3 heeft online plaatsgevonden. Aanwezig waren de directeuren van de wijkcultuurhuizen, beleidsmedewerkers culturele zaken en de onderzoekers. Aan de deelnemers werden de resultaten van fase 2 gepresenteerd en de plannen voor fase 3 vastgesteld. Tijdens deze eerste bijeenkomst is ook besproken hoe de keuze voor een living lab in deze derde fase gemaakt kan worden. Aan de wijkcultuurhuizen is gevraagd om aan de hand van een door de onderzoekers gestuurde criterialijst (zie bijlage 1) een inventarisatie van de lopende commoning projecten te doen, waar zij een relatie mee hebben. Vanuit dit overzicht kan een project gekozen worden dat gevolgd zal worden door de onderzoekers. Daarnaast is er bij deze bijeenkomst opgehaald in hoeverre de eerste twee fases een verandering teweeg hebben gebracht bij de wijkcultuurhuizen. Denk hierbij aan de kennis over het begrip culture common, het werken volgens de ontwerpprincipes en taal die gebruikt wordt binnen de wijkcultuurhuizen. De vervolgvraag is welke veranderingen de wijkcultuurhuizen nog nodig denken te hebben. Ten slotte is ingezoomd op de professionaliseringsslag die als aanbeveling uit de voorgaande fases is gekomen. In de rapportage van fase 2 is een schets gegeven van een professional van een

wijkcultuurhuis. Deze is voorgelegd en besproken tijdens de expertmeeting. De resultaten zijn te lezen in paragraaf 4.2.1

3.2.2 Expertmeeting 2

Tijdens de tweede expertmeeting op 17 mei 2021 stond de tweede onderzoeksvraag centraal: *welke aspecten, evaluerend op de conclusies, resultaten en aanbevelingen uit fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?* Ook deze bijeenkomst vond online plaats. Ter voorbereiding op de tweede expertmeeting heeft er op 16 maart 2021 een groepsinterview met medewerkers van de afdeling Culturele Zaken van Gemeente Utrecht plaatsgevonden.

Het eerste onderdeel van deze expertmeeting was het valideren en aanvullen van opbrengsten expertmeeting 1 en uit de aanvullende interviews die in fase 2 van het onderzoek waren afgenomen met drie directeuren van de wijkcultuurhuizen en één beleidsmedewerker van gemeente Utrecht. De uitkomsten uit de eerdere stappen uit het onderzoek zijn gepresenteerd. Hierin kwamen de aanbevelingen uit fase 2, de deelconclusies uit de aanvullende interviews en de inzichten uit literatuurstudies naar voren. Hierin is een relatie gelegd tussen de uitgangspunten, het 'hoe' en de instrumenten die naar voren zijn gekomen uit eerdere onderzoeksactiviteiten. Om hierover in gesprek te gaan is de deelnemers gevraagd om een rood, oranje of groen voorwerp te laten zien om kenbaar te maken of deze resultaten herkenbaar, deels herkenbaar of niet herkenbaar zijn. Vervolgens is iedereen gevraagd zijn kleur nader toe te lichten.

In het tweede deel van de bijeenkomst vond een werksessie plaats om te onderzoeken hoe tot een samenhangend beleidskader te komen en welke instrumenten hierbij nodig kunnen zijn ten behoeve van inclusief cultuurbeleid. Hiervoor zijn drie groepen gemaakt. In elke groep nam in ieder geval één beleidsmedewerker, één directeur en één onderzoeker deel. De ontwerpprincipes 2.0 zijn hierbij als uitgangspunt genomen. In elke groep werden met behulp van een werkblad (zie bijlage 2) drie ontwerpprincipes besproken. Hierbij werden per ontwerpprincipe drie vragen gesteld:

- Wat betekent deze ontwerpdimensie voor interactieve beleidsvormingsproces?
- Welke tools passen daarbij?
- Wat betekent dat voor de relatie tussen de gemeente en de wijkcultuurhuizen?

Afsluitend werden de resultaten plenair gedeeld. Deze resultaten zijn te lezen in paragraaf 4.2.2.

Aanvullend op expertmeeting 2 zijn op 3 september 2021 de tussenresultaten gepresenteerd aan twee beleidsmedewerkers Culturele Zaken van gemeente Utrecht ten behoeve van het schrijven van de kadernota Cultuurparticipatie waar gemeente Utrecht mee bezig is en die eind 2021 bij de gemeenteraad wordt voorgelegd. De presentatie is te vinden in bijlage 3. Tijdens deze sessie zijn aanbevelingen en aandachtspunten vanuit het onderzoek gepresenteerd. De beleidsmedewerkers hadden gelegenheid om vragen te stellen en te reageren.

3.2.3 Expertmeeting 3²

Op 18 januari 2022 vond, vanwege de coronamaatregelen, expertmeeting 3 online via MS Teams plaats. Het doel van deze bijeenkomst was, aan de hand van de conceptrapportage dat op 22 december 2021 aan de experts verstuurd was, het valideren van de resultaten en deelconclusies van de evaluatiefase. Aanwezig waren de directeuren van de onderzochte wijkcultuurhuizen, twee beleidsadviseurs van de gemeente Utrecht (afdeling Culturele Zaken) en de onderzoekers. Er is, na een korte presentatie van het literatuuronderzoek, per onderzoeksmethode van deze fase van het onderzoek (deskresearch, expertmeetings, living lab, professionaliseringssessies en aanvullende interviews) door de aanwezigen aangegeven of zij zich in de resultaten herkenden. De tussenresultaten werden op een PowerPoint gepresenteerd en de deelnemers konden met een groen, oranje of rood voorwerp aangeven of zij deze herkenden, deels herkenden en aanvullingen wilden geven of niet herkenden. Daarna kregen de betrokkenen de ruimte om de kleur die ze hadden gekozen nader toe te lichten. Daarnaast zijn door de onderzoekers enkele verdiepende vragen gesteld die deels zijn voortgekomen uit de aanvullende interviews:

- In de rapportage nemen we het depot van het Centraal Museum als metafoor. Waaruit bestaat het depot van jouw wijkcultuurhuis?
- Op p. 17 zijn een aantal ideeën genoemd, gekoppeld aan perspectief 2, op het interactieve beleidsvormingsproces. Als je kijkt naar deze ideeën, van welke word je enthousiast? Heb je nog aanvullende ideeën?
- Zie je het belang en ben je bereid om common based cultuurbeleid verder te onderzoeken?
- Zie je het belang en ben je bereid om met de werkwijze met de ontwerpprincipes 2.0 verder te professionaliseren?

Naast het valideren van tussenresultaten is er tijdens expertmeeting 3 is er met elkaar besproken hoe we het onderzoek willen afsluiten en presenteren. De resultaten van deze bijeenkomst zijn te lezen in paragraaf 4.6

3.3. Living Lab Common Stage

In fase 3 van dit onderzoek is ervoor gekozen om nog eenmaal de ontwerpprincipes in de praktijk te testen. Vanuit de inventarisatie van commoning praktijken is in samenspraak met alle betrokkenen gekozen voor het artistieke experiment 'Common Stage' bij wijkcultuurhuis Het Wilde Westen.

In de vorm van participatieve observaties en verdiepende gesprekken is onderzocht hoe deelnemers van een artistiek project een eigen taal voor de ontwikkelde ontwerpprincipes 2.0 kunnen ontwikkelen. Hiervoor heeft een van de onderzoekers deelgenomen aan bijeenkomsten van Common Stage. Tijdens deze bijeenkomsten komen wijkbewoners bij elkaar om de ruimte in het wijkcultuurhuis te delen door middel van improvisatie. Inzet was om de ontwerpprincipes 2.0 te gebruiken in het proces. De deelgenomen sessies waren op 13, 20 & 27 september en op 4, 11

---

² De resultaten van expertmeeting 3 zijn vanwege de leesbaarheid te vinden in paragraaf 4.6

& 18 oktober 2021. Voor, tijdens en na de sessies hebben gesprekken plaatsgevonden met deelnemers. De resultaten van deze onderzoeksstap staan beschreven in paragraaf 4.3.

3.4. Professionaliseringssessies

Om inzicht te krijgen in wat fase 1 en 2 van het onderzoek hebben opgeleverd en daarop aansluitend, wat er nodig is ten behoeve van de professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht, hebben er sessies bij de verschillende wijkcultuurhuizen plaatsgevonden. Deze (extra) onderzoekstap werd waardevol gevonden door de deelnemers van de expertmeetings omdat de professionals niet aanwezig waren tijdens deze expertmeetings. Met de medewerkers van Het Wilde Westen, Cultuur19 en ZIMIHC is aan de hand van de ontwerpprincipes 2.0 gesproken over het profiel van de professional bij de wijkcultuurhuizen.

Voorafgaand aan de sessies is aan de medewerkers gevraagd om één praktijkcase uit te kiezen. Tijdens de eerste meer informatieve sessie werd informatie gegeven over het onderzoek en werden de ontwerpprincipes toegelicht en besproken. De tweede sessie bestond uit de volgende stappen:

- stap 1: naar aanleiding van een praktijkcase worden de ontwerpprincipes besproken;
- stap 2: op basis van de inzichten wordt besproken wat het werken met de ontwerpprincipes vraagt van een professional. De deelnemers schrijven dat eerst voor zichzelf op met het onderscheid tussen: kennis, vaardigheden en houding;
- stap 3: de bevindingen van de deelnemers worden besproken en bevraagd en op basis daarvan wordt een “profiel” voor de professional besproken;
- stap 4: tot slot wordt er besproken wat dit vraagt van de interne organisatie van wijkcultuurhuizen.

Via deze stappen was het de bedoeling om meer inzicht te krijgen in hoe de wijkcultuurhuizen op het gebied van inclusieve cultuurparticipatie kunnen professionaliseren. De resultaten van de professionaliseringssessies staan beschreven in paragraaf 4.4.

3.5. Aanvullende interviews - culturele instellingen in de stad Utrecht

Aanvullend op de living lab's en de deskresearch, hebben er twee interviews en een verkennend gesprek plaatsgevonden met andere culturele instellingen in de stad Utrecht. Doel van de aanvullende interviews was om, in het kader van inclusieve cultuurparticipatie en inclusief cultuurbeleid, kennis en ervaring uit te wisselen over de aanpak van wijkcultuurhuizen, inclusieve cultuurparticipatie en gemeentelijk beleid. Er is gekozen voor interviews met stichting Le Guess Who? (festival Le Guess Who? en diverse satelliet events in de stad), Centraal Museum Utrecht en bibliotheek Utrecht. De keuze voor deze instellingen is gebaseerd op een brede representatie van de cultuursector in de stad en sloot tevens aan op de wens van de Gemeente Utrecht.

In de interviews is de respondenten de ruimte gegeven om vanuit hun eigen perspectief te spreken over de positie van wijkcultuurhuizen en cultuurparticipatie in de context van de inclusieve stad Utrecht. De interviews zijn geanalyseerd op basis van de volgende stappen:

- de interviews zijn afgenomen via een semigestructureerde vragenlijst (zie bijlage 4);
- open coderen van interviews. Daarbij is een focus gelegd op uitspraken over de positie van de wijkcultuurhuizen in de culturele infrastructuur van Utrecht en over opvattingen en ideeën over inclusieve cultuurparticipatie;
- destilleren van conclusies en resultaten.

De resultaten van de aanvullende interviews zijn te lezen in paragraaf 4.5.

4. Resultaten

4.1. Deskresearch

De geanalyseerde functieomschrijvingen betreffen functies van zowel ZZP'ers als vaste medewerkers in loondienst. Bij de wijkcultuurhuizen zijn ook veel vrijwilligers aanwezig, maar die zijn hier buiten beschouwing gelaten. De deskresearch levert de volgende inzichten op:

- in iedere functieomschrijving wordt er gesproken over maatwerk waar nodig. Daarbij zijn er de volgende overeenkomsten gevonden: het actief zoeken van nieuwe samenwerkingen, het begeleiden van processen, een doener en een netwerker. Er wordt in de diverse vacatures niet gesproken over de artistieke kwaliteit: in de functies staan het procesmatige en het sociale centraal;
- in de functies worden termen gebruikt die refereren aan het proactief werken. Bij De Vrijstaat wordt bijvoorbeeld gesproken van 'inspringen' en bij Het Wilde Westen spreekt men van zogeheten 'procesmakers';
- opvallend: ZIMIHC spreekt niet van vacatures maar van opdrachten. Aangezien zij niet in staat zijn om, binnen de huidige beleidskaders, een contract te bieden, werken de combinatiefunctionarissen als ZZP'er. Dit is volgens ZIMIHC problematisch. Het is echter de enige optie, aangezien de beschikkingen van de gemeente, het tempo van de opdrachten en de eisen van 'goed werkgeverschap' niet passen binnen de subsidie die beschikbaar is voor de combinatiefunctionarissen. Om een professionaliseringsslag te maken is hierin een verandering gewenst;
- de combinatiefunctionarissen zijn naast al hun werkzaamheden, of juist door alle werkzaamheden een gezicht van de organisatie, of zoals ZIMIHC het verwoordt, een boegbeeld;
- gekoppeld aan verbindende en organiserende taken worden ook bedrijfsmatige taken uitgevoerd;
- zowel de Vrijstaat als ZIMIHC vraagt om een medewerker die communicatieve, didactische en organisatorische vaardigheden heeft;
- de functie van directeur wordt bij de verschillende wijkcultuurhuizen verschillend ingevuld. Bij de één wordt de functie meer ingevuld als artistiek leider, die in sterke mate verantwoordelijk is voor de artistieke inhoud en koers. Bij de ander ligt het accent van de functie meer op die van een 'producent', faciliteerder of procesbegeleider.

De resultaten van de deskresearch zijn meegenomen en besproken in de expertmeetings en professionaliseringssessies.

4.2. Expertmeetings

4.2.1 Resultaten expertmeeting 1

Tijdens de eerste expertmeeting op 16 februari 2021 is gebleken dat er veranderingsprocessen in gang zijn gezet naar aanleiding van de eerste twee fases van het onderzoek. Het begrip *culture common* is meer gaan leven. Zo geeft Cultuur19 aan het begrip beter te kennen, vaker te gebruiken en ook met nieuwe (theoretische) begrippen beter aan de buitenwereld kan vertellen wat het wijkcultuurhuis doet. Ook ZIMIHC bevestigt dit. Voor het eerst is er beschreven wat de wijkcultuurhuizen door hun gedeelde aanpak bindt en daardoor is het eenvoudiger om de kracht van de wijkcultuurhuizen over te brengen en de juiste vakmensen aan te (gaan) nemen.

De respondenten is gevraagd welke stappen er nog nodig zijn voor de professionaliseringsslag van de wijkcultuurhuizen. Directeuren van de wijkcultuurhuizen geven aan dat het procesgerichte werken, zonder direct te weten wat de concrete (meetbare) uitkomsten zijn, intern doorgaans goed begrepen en gedeeld wordt, maar dat afstemmen op dat vlak met andere organisaties, fondsen en partners nog de nodige aandacht vraagt. Een goede onderbouwing van de bijzondere aanpak van wijkcultuurhuizen is ondersteunend om inclusieve beleidsvorming en domeinoverstijgend samenwerken invulling te geven. De ontwerpprincipes 2.0 worden dan niet alleen intern bij de wijkcultuurhuizen toegepast, maar ook in dialoog met externe partners en bewoners ingezet.

Ook de consistentie in werkwijze tussen de verschillende organisatieonderdelen binnen de wijkcultuurhuizen is ter sprake gekomen. Niet alle activiteiten, trajecten en projecten hebben het (commoning) werkproces zoals die van community based sociaal-artistieke projecten. Hoe verhoudt bijvoorbeeld de business-kant zich tot de meer organische, dialooggerichte werkwijze van wijkcultuurhuizen? De deelnemers vinden het interessant om te verkennen hoe, via het werken met de ontwerpprincipes 2.0, meer interne organisatorische consistentie zou kunnen worden gecreëerd. Zo worden er mogelijkheden gezien om bijvoorbeeld de verhuur van zalen en oefenruimtes, die nu meer marktgericht georganiseerd wordt, op commoning wijze te organiseren. Daarmee wordt binnen wijkcultuurhuizen al geëxperimenteerd. De ontwerpprincipes 2.0 kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Aanvullend zijn opsommend de volgende inzichten over de ontwerpprincipes 2.0 naar voren gekomen. De ontwerpprincipes 2.0:

- zijn redelijk abstract geformuleerd. Dat vraagt van deelnemers om de ontwerpprincipes per context specifiek te formuleren en inkleuring te geven;
- zetten de professionals en deelnemers aan het denken, stimuleren het gesprek over en zijn helpend om te reflecteren op inclusieve cultuurparticipatie en artistieke kwaliteit;
- zijn een meer concrete uitwerking van de bijzondere aanpak van wijkcultuurhuizen en dragen op die manier bij aan de positionering ten opzichte van andere culturele instellingen.

De aanpak met de ontwerpprincipes vraagt om bepaalde kennis, houding en vaardigheden van professionals. Tijdens de expertmeeting wordt de wens uitgesproken om deze nader te beschrijven, aansluitend op de professional die in de rapportage in fase 2 is omschreven als een professional die:

- zorgt dat betrokkenen met elkaar om tafel gaan zitten en interdisciplinair, met een nieuwsgierige en geïnteresseerde houding willen werken aan (complexe) maatschappelijke opgaven;
- de tijd kan en wil nemen en ruimte faciliteren voor experimenteren, vanuit de gedachte dat inclusieve cultuurparticipatie gaat over het zoeken naar nieuwe betekenissen en omgangsvormen;
- wil samenwerken zonder dat de uitkomst bekend is en van tevoren is bepaald;
- invloeden van buitenaf toelaat, en;
- zijn of haar netwerk openstelt voor anderen.

Met de directeuren is naar aanleiding van deze expertmeeting afgesproken om binnen fase 3 van het onderzoek samen met een representatieve groep professionals van de wijkcultuurhuizen een profielschets te maken. Vertrekpunt daarvoor zijn de ontwerpprincipes 2.0.

4.2.2 Resultaten expertmeeting 2

Tijdens de tweede expertmeeting op 17 mei 2021 stond de tweede onderzoeksvraag centraal: *welke aspecten, evaluerend op de conclusies, resultaten en aanbevelingen uit fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?* In drie groepen zijn de respondenten van de expertmeeting aan de slag gegaan met vragen rondom het vormgeven van het interactieve beleidsproces door gebruik te maken van de ontwerpprincipes 2.0.

De respondenten zien hoe de ontwerpprincipes toegepast kunnen worden op het beleidsvormingsproces. Het werken aan interactieve beleidsvorming door middel van de ontwerpprincipes 2.0 geeft concrete handvatten voor een meer procesgerichte dan een productgerichte verantwoording en beoordeling. Inclusieve beleidsvorming is bijvoorbeeld gericht op het faciliteren van een gelijkwaardige toegang tot middelen en mogelijkheden om conflicten op te lossen. De wijkcultuurhuizen, burgers en beleidsmedewerkers worden daarbij, ieder vanuit hun eigen rol, gelijkwaardige medeontwerpers in het beleidsvormingsproces.

Bij inclusieve cultuurparticipatie staat het voortdurend gesprek tussen alle betrokkenen (en nog niet betrokkenen) voorop. Uitgangspunt is dat zij zelf (een werkproces voor) die gesprekken kunnen initiëren en plannen. Iedereen kan op die manier vanuit verschillende rollen mede-eigenaar zijn van het (beleids-)proces. Daarvoor lijkt het van belang, zo benadrukte sommige deelnemers van de expertmeeting, dat beleidsmedewerkers meer zichtbaar en present zijn in de wijken. De beleidsmedewerkers gaan dan in en vanuit de wijk aan de slag en ervaren 'in levenden lijve' wat ontwikkelingen zijn. Korte lijnen tussen betrokkenen, zo is in fase 2 van dit onderzoek beschreven en besproken, maken procesgericht en interactieve beleidsproces mogelijk.

Het beoordelingsproces is aan de orde geweest. Het inrichten van processen van zelfbeoordeling bij de wijkcultuurhuizen is een goede aanvulling op een beoordeling van externe commissies voor kwaliteitsverbetering. Daarbij is het van belang om de (verhalen van) betrokkenen van de sociaal artistieke projecten direct te betrekken in het beoordelingsproces. Deze aanvullingen op een externe beoordeling vertrekken vanuit een basis van wederzijds vertrouwen. Zoals in fase 2 van het onderzoek is gebleken, ligt er een goede basis van vertrouwen tussen de gemeente en de wijkcultuurhuizen. Daarbij is er een gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel om gemeenschapsgeld zo goed mogelijk te besteden en over de betekenis van impact met elkaar in gesprek te blijven.

De deelnemers van de expertmeeting delen in principe de gedachte dat, naast een gelijkwaardige relatie tussen de wijkcultuurhuizen, gemeente en betrokkenen, een inclusieve werkwijze vraagt om een domein overstijgende samenwerking, zoals bijvoorbeeld een samenwerking tussen zorg en welzijn in de wijk. Daarvoor is het van belang, om naast pilot-achtige experimenten, lange termijnprocessen in te richten. De wijkcultuurhuizen zijn bijvoorbeeld een springplank voor talent. Vanuit een wijkcultuurhuis kunnen talenten doorstromen naar andere culturele instellingen binnen de stad (en daarbuiten), maar kunnen zich ook door ontwikkelen naar andere domeinen (bijvoorbeeld onderwijs en zorg). Bij domein overstijgend werken is het zaak dat er een gezamenlijk missie wordt nagestreefd, waarbij in het formuleren van die missie ook sprake is van wederkerigheid en commitment. Daarbij past een minder probleemgerichte en meer thema-, vraagstuk- en gebiedsgerichte aanpak waarbij van elkaars ervaring en kennis gebruik kan worden gemaakt.

Perspectief 1	Perspectief 2
Van bovenaf (centraal)	- Van onderop (decentraal)
Procedureel, geordend (controle)	- Organisch, minder gestroomlijnd
Professionals aan het roer	- Bewoners en gebruikers (ook) aan het roer
Verticaal georganiseerd (hiërarchisch)	- Horizontaal georganiseerd (plat)
Vakkennis, sectoraal	- Gebiedskennis, integraal
Statistieken en modellen	- Beelden en verhalen
Probleem-, aanbodgericht	- Oplossings-, vraaggericht
Standaardisatie (uniformiteit)	- Diversiteit (pragmatisme, flexibiliteit)
Gestructureerd, grijpbaar, voorspelbaar	- Spontaan, ongrijpbaar, onzeker
Formeel	- Informeel
Lineair proces (blauwdruk)	- Cyclisch, zichzelf vernieuwend proces
Rationeel handelen	- Uitproberen, improviseren
Effectiviteit, efficiency	- Plezier, emotie, eigen tempo
Winstmaximalisatie	- Maatschappelijke meerwaarde

Afbeelding 3: Helleman, Majoor, Smit & Walraven, 2019, p. 20

Tijdens de expertmeeting deelde men het inzicht dat de kanteling naar perspectief 2 (zie afbeelding 3, uit: Helleman, Majoor, Smit & Walraven, 2019) en het bevorderen van de inclusieve cultuurparticipatie vraagt om een participatieve en iteratieve werkwijze bij het ontwikkelen van cultuurbeleid.

De deelnemers van de expertmeeting denken dat de ontwerpprincipes 2.0 helpend

kunnen zijn om dat iteratief proces en interactieve beleidsvorming met burger, wijkcultuurhuis en de gemeente in gang te houden. Het samen gebruiken van de ontwerpprincipes kan bijdragen aan het vinden van een gemeenschappelijke 'taal'.

De wens wordt uitgesproken om meer vanuit perspectief 2 te werken, maar dat vraagt veel van alle partijen. Daarvoor zijn al brainstormend een aantal ideeën genoemd:

- financiering van initiatieven via cofinanciering en crowdfunding;
- publiek kan stemmen op projecten, onder het mom van jij maakt het mee (zoals bij fonds cultuurparticipatie);
- kwaliteit op andere manieren beoordelen (bijvoorbeeld d.m.v. een bewoners enquête);
- een meer consulterende stijl voor bewoners en experts;
- budget gelijk verdelen onder inwoners;
- gemeente heeft een meer uitlokkende, verleidende en faciliterende rol: waar hebben wijkcultuurhuizen behoefte aan, bijvoorbeeld thema's als professionalisering of samenwerking;
- budget neerleggen bij wijkcultuurhuizen;
- wijkcultuurhuizen opnemen in de basisinfrastructuur;
- samen bepalen wat belangrijk is, elkaar als samenwerkingspartner zien;
- werken in een coöperatieve vorm, waarin de gemeente ook een aandeel heeft.

Als deze ideeën geïmplementeerd zouden worden, zo werd in de expertmeeting benoemd, vraagt dat om een andere taakinvoering van beleidsmedewerkers en ambtenaren van de gemeente.

Aanvullend op de expertmeeting is een bijeenkomst gepland om de gemeente Utrecht tussentijdse input te geven voor de kadernota Cultuurparticipatie. Onderzoekers gaven aanbevelingen aan twee beleidsmedewerkers Culturele Zaken van gemeente Utrecht ten behoeve van het schrijven van de kadernota. Het volgende is aanbevolen:

- een beleidskader is geen vastgesteld, vastomlijnd plan, maar heeft eerder een aanjagend, verleidend en uitlokkend effect;
- kies voor het verantwoordingsproces voor een meer narratieve benadering. Zoek met andere woorden, naast een meer rationele benadering, naar meer procesmatige, verhalende (en beeldende) verantwoording;
- ga daarbij uit van de veilige, lerende organisaties waarin op basis van vertrouwen wordt gewerkt; oude bestaande gewoontes kunnen daarbij op constructieve manier ter discussie gesteld worden;
- een externe advies/beoordelingscommissie kan aangesteld worden om evaluaties te doen en aanvragen te beoordelen bij culturele instellingen. De vorm van de beoordeling kunnen de culturele instellingen deels (dialogisch) meebepalen. De beoordeling richt zich daarbij meer op de kwaliteit van ontwerpprocessen, niet alleen na, maar ook tijdens die ontwerpprocessen.

Door de beleidsmedewerkers werd aangegeven dat de presentatie aanleiding geeft om nog eens goed te kijken naar gekozen taal en voorlopige keuzes van de kadernota Cultuurparticipatie. Ook werd aangegeven dat de aanbevelingen op basis van het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* herkenbaar zijn en van waarde zijn en aanleiding geven tot nadenken. Beleidsmedewerkers geven aan dat de inzichten uit het onderzoek meegenomen kunnen worden in de kadernota.

4.3. Living lab Common Stage

Common Stage biedt wijkbewoners de mogelijkheid om via een wederkerige relatie verbinding te maken met andere wijkbewoners. Elke bijeenkomst is op zichzelfstaand en uniek. Het artistieke proces is zodanig ingericht dat iedereen hieraan kan deelnemen met eigen inbreng en zo kan er ruimte ontstaan voor (artistieke) eigenaarschap. De wekelijkse bijeenkomsten worden gefaciliteerd door procesmakers van Het Wilde Westen, die elke week voorwerpen uitkiezen en meenemen naar de bijeenkomst. Daarbij is de setting, zoals open of dichte luiken, wel of geen stoelen, door hen vormgegeven. De deelnemers wordt ruimte gegeven om de setting te wijzigen, mits daar door de deelnemers zelf initiatief toe wordt genomen. De procesmakers delen ervaringen expliciet met elkaar voor en na de bijeenkomsten, waarbij incidenteel deelnemers betrokken worden. Deelnemers worden uitgenodigd om tijdens die momenten invloed uit te oefenen op het ontwerpproces.

Het blijkt lastig te expliciteren hoe de ontwerpprincipes 2.0 via een passende eigen taal besproken kunnen worden binnen het artistieke proces van Common Stage. Vanuit observaties en gesprekken blijkt dat er bij deelnemers behoefte is aan het (expliciet) bespreken van het proces. De procesmakers geven aan dat bij Common Stage impliciet gewerkt wordt via de ontwerpprincipes. De ontwerpprincipes zijn niet met de deelnemers geëxpliciteerd, terwijl daar wel kansen voor lagen. Zo waren de deelnemers bijvoorbeeld door de procesmakers van Het Wilde Westen niet meegenomen in de besluitvorming om geen djembés meer te gebruiken. Echter, een aantal deelnemers was het daar niet mee eens en heeft deze instrumenten zelf opgehaald om deze alsnog op te nemen in het artistieke proces. Het is een voorbeeld van hoe informele (eenzijdige) besluitvorming kan werken. Het expliciteren van de ontwerpprincipes kan, ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie, dergelijke informele en impliciete processen ombuigen naar een meer democratische vorm van besluiten nemen. Met de professionals en twee deelnemende stagiaires is tijdens de professionaliseringssessie vanuit deze praktijkcase met behulp van de ontwerpprincipes 2.0 nader gereflecteerd op het artistieke werkproces (zie paragraaf 4.4).

4.4. Professionaliseringssessies

Na fase 2 van het onderzoek is geconcludeerd dat inclusieve cultuurparticipatie vraagt om professionals die:

- zorgen dat betrokkenen met elkaar om tafel gaan zitten en interdisciplinair, met een nieuwsgierige en geïnteresseerde houding willen werken aan (complexe) maatschappelijke opgaven;
- de tijd kunnen en willen nemen en ruimte faciliteren voor experimenteren, vanuit de gedachte dat inclusieve cultuurparticipatie gaat over het zoeken naar nieuwe betekenissen en omgangsvormen;
- willen samen werken zonder dat de uitkomst bekend is en van tevoren is bepaald;
- invloeden van buitenaf toelaten, en;
- zijn of haar netwerk openstelt voor anderen.

Het is interessant om de bovenstaande schets te koppelen aan de inzichten die uit de sessies met professionals naar voren zijn gekomen. Het, met de nu werkzame professionals, bespreken van de ontwerpprincipes 2.0 levert bevestigende en aanvullende inzichten op.

Door de ontwerpprincipes op elke ontwerpfase (what is, what if, what wows, what works) toe te passen wordt bij de professionals duidelijker waar mogelijke aanpassingen gedaan kunnen worden om het ontwerpproces meer inclusief te maken. De ontwerpprincipes 2.0 stimuleren de professionals om kritisch te kijken naar afgeronde en/of lopende projecten en werkprocessen. De ontwerpprincipes 2.0 zijn als zodanig een toolbox voor professionele reflectie. Daarbij geven de professionals aan dat zij gedurende het hele ontwerpproces met de ontwerpprincipes 2.0 (met deelnemers) zouden kunnen reflecteren om inclusieve cultuurparticipatie te bevorderen. Overigens, het ontwerpprincipe “zorg dat iedereen van de gemeenschap zich verantwoordelijk voelt voor de gedeelde middelen in het ontwerpproces”, verdient een herformulering. Tijdens de sessies met de professionals bleek dat het niet gaat om ‘voelen’, maar het kunnen *nemen* van verantwoordelijkheid. Daarmee wordt de nadruk gelegd op het handelen.

We hebben de professionals van de wijkcultuurhuizen gevraagd of zij een profiel konden schetsen van de professional die met ontwerpprincipes 2.0 kan werken. Dat levert het profiel van een professional die:

- een verbinder is, een schakel tussen verschillende partijen;
- een open houding heeft;
- gevoelig is voor wat er gebeurt en hierop af kan stemmen;
- nieuwsgierig is;
- de vraag op kan ophalen en enthousiast wordt om op een gelijkwaardige manier mensen in hun kracht te zetten;
- kan aanpakken;
- een passie heeft voor creëren;
- flexibel is;
- kennis heeft van processen, van het sociaal domein, cultuur, kunst en sport;
- durft samen te experimenteren;
- verschillende rollen (leader, follower, witness) aan kan nemen.

Voor de organisatie is het nodig om hier tijd en ruimte voor te faciliteren, maar ook om de missie en visie te delen en deze gedeeld te maken. Het is goed om mogelijkheden te organiseren met betrekking tot deskundigheidsbevordering en intervisie. Ook het belang van teamontwikkeling wordt genoemd, zodat de interne samenwerking kan worden versterkt.

De opbrengsten uit de professionaliseringssessies kunnen in zeven vermogens worden samengebracht. Voor alle vermogens geldt dat ze worden ingezet door voortdurend in en vanuit gemeenschappen te werken. In de context van inclusieve cultuurparticipatie reflecteren professionals voortdurend op onderstaande vermogens. Hieronder de vermogens in willekeurige volgorde:

Ondernemend vermogen

Kan de juiste randvoorwaarden stellen, zoals: geld, tijd en ruimte. Zorgt dat processen navolgbaar. Stuurt op democratische processen en toont daarin doorzettingsvermogen. Is in staat een ontwerpproces te produceren.

Onderzoekend vermogen

Heeft een nieuwsgierige, waarnemende en constructief kritische houding. Is in staat om vanuit verschillende (kennis)bronnen en culturele uitingsvormen vragen te articuleren.

Verbindend vermogen

Is in staat op procesmatige, dialogische manier te werken. Gebruikt daarbij kennis van gemeenschappen en werkt met een presente houding vanuit gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Heeft inlevingsvermogen op verschillende perspectieven en kan zo nodig conflict hanteren. Werkt netwerkgericht.

Ontwerpend vermogen

Heeft oog voor het kleine initiatief en signaleert potentie en kwaliteiten van mensen en weet die aan elkaar te verbinden en om te zetten naar een ontwerpproces. Kan dit (vaak ambigue en iteratieve) proces begeleiden en heeft kennis van marketing, (beleids- en juridische) kaders, de wijk en het culturele veld.

Innovatief vermogen

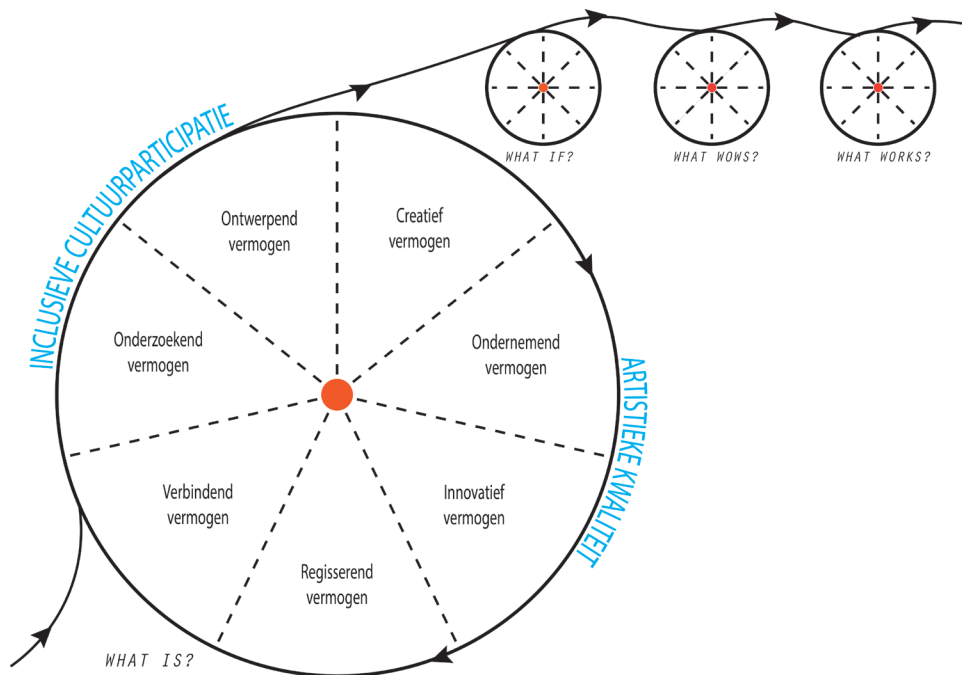
Kan maatwerk leveren, keuzes blijven bevragen en werkt op navolgbare wijze. Deelt kennis en ervaring en brengt deze bij elkaar. Blijft op de hoogte van (maatschappelijke) ontwikkelingen.

Creatief vermogen

Heeft kennis van kunst & cultuur(geschiedenis). Is in staat om ontwerpend nieuwe oplossingen te verzinnen. Staat open voor verschillende mogelijkheden en kan switchen, kiezen, loslaten en samenbrengen.

Regisserend vermogen

Heeft kennis van en ervaring met groepsprocessen en community-based artistieke projecten. Kan verschillende perspectieven op micro-, meso-, macroniveau met elkaar verbinden.

Afbeelding 4: Profiel professional wijkcultuurhuizen: vermogens-wiel

In de bovenstaande afbeelding wordt weergegeven dat de genoemde vermogens op een interactieve manier in alle ontwerpfases nodig zijn. De vermogens zijn te onderscheiden maar niet te scheiden en ze zijn bovendien in verschillende en wisselende taken en rollen onder te verdelen. In commoning praktijken zijn die rollen en taken bijvoorbeeld in roulerende commissies ondergebracht om democratisering te bevorderen.

Werken aan een ontwerpproces met ontwerpprincipes 2.0 vraagt met andere woorden om teamwork. Het beeld zou kunnen ontstaan dat hierboven via zeven vermogens het profiel voor een enkele professional is geschetst. Echter, het lijkt interessant en beter aan te sluiten op de inclusieve aanpak van wijkcultuurhuizen (en wellicht ook realistischer) om te spreken van een teamprofiel. Vertaald en geïnspireerd op het concept 'culture common', is het interessant om de deelnemers als commoners te zien die samen actief verkennen:

- of de vermogens binnen alle ontwerpfases (whats is, what if, what wows en what works) aanwezig zijn;
- hoe deze, via taak- en rolverdeling, (democratisch) verdeeld zijn;
- of en hoe er ruimte wordt gecreëerd om als commoners in relatie tot elkaar te kunnen blijven ontwikkelen.

4.5. Aanvullende interviews

De aanvullende interviews geven het beeld dat wijkcultuurhuizen op een positieve manier bekend staan bij de geïnterviewden. De samenwerking met de wijkcultuurhuizen wordt positief, niet

concurrerend maar als aanvullend ervaren. Ook de specifieke cultuur-inclusieve aanpak van wijkcultuurhuizen die in het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* is omschreven, wordt herkend en gewaardeerd. Geïnterviewden zien de kracht van wijkcultuurhuizen in de manier waarop zij in de haarvaten van de stad opereren. De springplankfunctie voor talentontwikkeling wordt ook benoemd. De respondenten zien het belang om de samenwerking met de wijkcultuurhuizen te intensiveren en versterken.

Respondenten herkennen het belang van een perspectiefwisseling in (gemeentelijk) beleid zoals die in fase 2 van het onderzoek geschetst is. Dat geldt volgens hen zeker ook voor de wijkcultuurhuizen die meer baat kunnen hebben bij een minder controlerende en meer faciliterende overheid om beter aan te sluiten op de procesmatig en participatief manier van werken van wijkcultuurhuizen.

Diversiteit en inclusie hebben bij iedere instelling de volle aandacht. De respondenten geven aan dat de instellingen waar zij deel vanuit maken voortdurend zoekende zijn naar de invulling van de inclusieve cultuurparticipatie binnen de organisatie en de diverse programma's die ze aanbieden. Le Guess Who? zoekt bijvoorbeeld naar een meer wijkgericht en participatief programma binnen de zogeheten 'Satelliet events'. Het Centraal Museum realiseerde bijvoorbeeld een expositie 'Dromen in beton' waarbij bewoners uit de wijk intensief zijn betrokken. Juist in dit soort projecten wordt de waarde van samenwerken met de wijkcultuurhuizen genoemd. Daarbij geldt dat het moet aansluiten op een wederzijdse (artistieke) interesse en ook in praktische zin aan beide kanten moet passen.

Het Centraal Museum benadrukte in het interview dat ze een belangrijke taak heeft om waardevolle kunstwerken in hun depot te bewaren. Dat roept de vraag op, welke kunstschaten hebben wijkcultuurhuizen "in depot". Vele artistieke werken zijn via de wijkcultuurhuizen ontstaan en vormen, zoals Bart Rutte de verzameling kunstwerken van het Centraal Museum noemt, de 'caleidoscopische collectie' die nieuwe makers en bezoekers bevestigen en bevragen.

Geïnterviewden geven aan geïnteresseerd te zijn naar de aanpak van wijkcultuurhuizen en de inzichten die het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* heeft opgeleverd. Zij hebben aangegeven graag nader kennis te maken met de ontwerpprincipes die ten grondslag liggen aan de bijzondere aanpak van de wijkcultuurhuizen.

4.6. Resultaten expertmeeting 3

Op 18 januari 2022 vond online de derde en laatste expertmeeting van deze onderzoeksfase plaats. Hieronder is per onderzoeksmethode van het onderzoek (deskresearch, expertmeetings, living lab, professionaliseringssessies en aanvullende interviews) de opbrengst van de bijeenkomst weergegeven.

Deskresearch

Respondenten lieten overwegend een groene kleur (herkenbaar) zien. Eén van de respondenten had een oranje kleur (deels herkenbaar) en noemde als belangrijke aanvulling, passie voor artistieke kwaliteit, creëren en kunstenaarschap. Mogelijk is dit niet in de deskresearch naar voren gekomen omdat door de onderzoekers niet naar de functie van kunstenaar is gevraagd. Ook werd de opmerking gemaakt dat de vacatureteksten steeds in culturele en kunstzinnige context gelezen moeten worden. Tot slot was voor ieder duidelijk dat deze stap in het onderzoek geen resultaat op zichzelf heeft opgeleverd, maar een voorbereiding is geweest op expertmeeting 1.

Expertmeeting 1

De respondenten lieten overwegend een groene kleur zien. De gemeente herkende de tussenresultaten, maar had wel een opmerking bij de zin uit de conceptrapportage dat het begrip 'culture common' meer is gaan leven. Ze stelde de vraag of het concept 'culture common' door de wijkcultuurhuizen dan wel op dezelfde manier gehanteerd wordt. Eén van de respondenten gaf in reactie aan de resultaten interessant te vinden, maar er op dit moment nog moeilijk vat op te kunnen krijgen omdat ze niet in het hele onderzoeksproces betrokken was. Ook werd de opmerking gemaakt of de ontwerpprincipes 2.0 in de bijlage van deze rapportage opgenomen kunnen worden. Deze opmerking is meegenomen bij de eindrapportage (zie bijlage 5). De ontwerpprincipes kunnen mogelijk ook toegepast worden op meer faciliterende aspecten van wijkcultuurhuizen. Een van de wijkcultuurhuizen heeft hiermee bijvoorbeeld bij de zaalverhuur geëxperimenteerd. Dit gaf mooie nieuwe inzichten en het advies werd gegeven dat andere wijkcultuurhuizen daar ook mee aan de slag zouden kunnen.

Expertmeeting 2

Bij dit onderdeel was er meer verdeeldheid dan bij het bovenstaande onderdeel. Opvallend was dat de meeste directeuren van wijkcultuurhuizen een groene kleur lieten zien en de vertegenwoordigers van de gemeente een oranje en rode kleur (niet herkenbaar). Het belangrijkste waar de gemeente zich minder in herkende was de tekst over de beoordelingsprocedure. Dit was dan ook een belangrijk gespreksonderwerp tijdens deze expertmeeting. Meerdere respondenten misten het gegeven dat er al een goede basis van onderling vertrouwen is tussen de gemeente en de wijkcultuurhuizen. Dat is al wel in fase 2 geconcludeerd, maar moet ook in deze rapportage terugkomen.³ Dit vertrouwen is een goede basis voor een beoordelingsprocedure waarin aanvullend op externe beoordeling wordt gewerkt met zelfevaluaties. Meerdere respondenten hebben positieve ervaringen met een zelfevaluatie als onderdeel van het beoordelingsproces. In gesprek blijven, is hierbij van belang zodat een dialogische manier van beoordelen tot stand kan komen. Vanzelfsprekend heeft iedereen daarin zijn eigen rol, maar het uitgangspunt blijft steeds de gelijkwaardige relatie. Voor alle deelnemers zijn vertrouwen en openheid van belang, zoals ook in fase 2 van het onderzoek is geconcludeerd. Meerdere respondenten geven aan het beoordelingsproces in te toekomst samen te willen

---

³ De feedback op de resultaten van expertmeeting 2 zijn in deze rapportage reeds verwerkt in paragraaf 4.2.2.

bespreken en vorm te geven. Eén van de respondenten maakte de opmerking dat bij het gesprek over het beoordelingsproces ook overwogen moet worden of het niet raadzaam is om de wijkcultuurhuizen op te nemen in een basisinfrastructuur, waar een ander beoordelingsproces wordt gehanteerd. Daar waar in de conceptrapportage gesproken wordt over domeinoverstijgend werken moet dat begrepen worden als een wens en als een kans die wijkcultuurhuizen zien om inclusieve cultuurparticipatie te bevorderen.

Living Lab + Professionaliseringssessies

Respondenten herkenden de resultaten uit dit onderdeel van de conceptrapportage. Een opmerking werd gemaakt over de zin uit de PowerPoint: “voor ieder ontwerpproces geldt opnieuw: in het team worden de vermogens met elkaar via taak- en rolverdeling op een democratische manier belegd.” Men vindt het beter om in dit verband te spreken over: “op een dialogische manier in een democratiserend proces.” De opbrengsten uit het living lab en de professionaliseringssessies zijn samen genomen en gekoppeld aan het ‘vermogens-wiel’ (afbeelding 4). Respondenten herkenden in de afbeelding de kwaliteiten die nodig zijn in een professioneel team van de wijkcultuurhuizen en gaven aan er graag verder mee te willen werken om een professionaliseringsslag met de professionals te kunnen maken. Het vermogens-wiel biedt een goed uitgangspunt om daarvoor trainingsmateriaal te ontwerpen.

Aanvullende interviews

Respondenten lieten overwegend de kleur oranje zien. In de interviews ontstaat het beeld dat (deze) culturele instellingen graag willen samenwerken met de wijkcultuurhuizen. Door de keuze te maken om interviews te doen bij deze drie instellingen kan dat beeld ook ontstaan. In de praktijk gaat dat echter bij andere instellingen niet vanzelf en soms zelfs moeizaam en wordt in het uiterste geval een wijkcultuurhuis als culturele instelling niet volledig serieus genomen. Zo is bovendien de ervaring dat er wel incidenteel wordt samengewerkt, maar er wordt nauwelijks ingezet op een duurzame samenwerking. Genoemd wordt dat wijkcultuurhuizen voor andere culturele instellingen soms in beeld komen als er bij die instellingen een urgentie gevoeld wordt om publiek uit de wijken te werven. Deze vorm van samenwerken is voor wijkcultuurhuizen in principe niet interessant.

Aanvullende vragen

Er is met de aanwezigen nagedacht over de vraag “waaruit bestaat het depot van jouw wijkcultuurhuis?” De directeuren van de wijkcultuurhuizen hadden daar diverse ideeën over en noemden meerdere sprekende projecten uit het verleden, zoals de Cultuurproeverij, Op Zoek naar het Huilmeisje, Stick around.

Het is niet eenvoudig om een goede vorm te vinden om dergelijke projecten “in depot” te leggen, temeer omdat het niet alleen om vaststaande producten gaat, maar ook om werkprocessen. Eén van de deelnemers noemde de suggestie om dat te doen zoals dat bij de Reggio Emilia-benadering en het project ‘Toeval gezocht’ (<https://www.toevalgezocht.nl/>) wordt gedaan, omdat daarin

zowel het product als het (artistiek) maakproces zichtbaar wordt. Het belang daarvan wordt door alle respondenten ingezien en vraagt daarom voortdurend aandacht.

Respondenten hebben per mail gereageerd op de ideeën, gekoppeld aan perspectief 2: het interactieve beleidsvormingsproces. We vatten de antwoorden samen: als je het publiek zou willen betrekken bij het stemmen voor projecten is het een valkuil dat men op kwantiteit en niet op kwaliteit gaat kiezen. Zeker als het gaat om inclusieve cultuurparticipatie kan je je afvragen wie 'het publiek' is die zou moeten stemmen. Kwaliteit en mogelijk zelfs de kwaliteitscriteria komen in dialogisch proces tot stand. Als er wordt gesproken over "in gesprek zijn" wordt de opmerking gemaakt dat die gesprekken voortdurend plaats zouden moeten vinden en dat daarbij steeds wordt nagedacht over waar, wanneer en met wie de gesprekken plaatsvinden. Zorg daarbij bovendien dat ieders rol wordt gerespecteerd. Door alle respondenten van de wijkcultuurhuizen wordt het idee om de wijkcultuurhuizen op te nemen in de basisinfrastructuur (BIS) bevestigd. In ieder geval, zo wordt aangegeven, zou er een deel vrij te besteden programmabudget moeten zijn. Dit kan bijvoorbeeld ingezet worden om nieuwe initiatieven te ondersteunen en/of met nieuwe groepen aan de slag te gaan. Coöperatieve vormen van samenwerken, zoals bijvoorbeeld Pact en Leidsche Rijn Connectie, sluiten goed aan bij de werkwijze waar de wijkcultuurhuizen voor staan.

De vraag "zie je het belang en ben je bereid om common based cultuurbeleid verder te onderzoeken?" en de vraag "zie je het belang en ben je bereid om met de werkwijze met de ontwerpprincipes 2.0 verder te professionaliseren?" werden door alle respondenten bevestigend beantwoord.

Presentatie onderzoek

Er is besproken dat het onderzoek wordt gepresenteerd voor professionals van de wijkcultuurhuizen en andere culturele instellingen, beleidsmedewerkers van de gemeente, deelnemers en bewoners. Het onderzoeksrapport wordt daarvoor op een passende (verkorte) manier vormgegeven. De presentatie daarvan wordt omlijst met onder andere beeldende, muzikale en theatrale presentaties, gekoppeld aan activiteiten van de wijkcultuurhuizen. De presentatie vindt bij één van de wijkcultuurhuizen plaats. Het onderzoeksteam neemt initiatief om deze afsluiting samen met de wijkcultuurhuizen te organiseren. Onderdeel van het programma is het nadenken over de doorwerking en vervolg van dit onderzoek.

Tot slot

Over het algemeen heeft men veel gehad aan dit onderzoek. Evaluerend op het gehele onderzoeksproces wordt door de respondenten in wisselende bewoordingen aangegeven dat men de onderzoekende en ontwikkelingsgerichte manier van samenwerken, zoals die in dit onderzoek door de hogeschool is ingezet en begeleid, graag zou willen voortzetten. De voortdurend veranderende samenleving vraagt om doorlopend onderzoek. Het is waardevol om met een externe partner, in dit geval Hogeschool Utrecht, te reflecteren en het is bovendien nuttig dat de resultaten van het onderzoek op papier zijn vastgelegd.

5. Conclusies, aanbevelingen en doorwerking

In februari 2021 is gestart met de derde fase van het meerjarig onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht*. In deze laatste fase is er evaluatief onderzoek gedaan naar de opbrengsten uit fase 1 en 2. Daarbij is onderzocht hoe een duurzame voortzetting van de gezamenlijke aanpak en de beleidsmatige en professionele positionering van wijkcultuurhuizen in een inclusieve stad Utrecht gerealiseerd kan worden. In nauwe samenwerking met de wijkcultuurhuizen en gemeente Utrecht zijn de volgende onderzoeksvragen onderzocht:

Welke veranderingen hebben de inzichten uit fase 1 en 2 van het onderzoek opgeleverd en welke veranderingen zijn nog van belang voor een heldere positionering, een gemeenschappelijke aanpak en professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht? Welke (beleidsmatige) ontwerpprincipes, na evaluatie van fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?

5.1. Conclusies: cultuur voor met iedereen

De eerste onderzoeksvraag richt zich op de veranderingen die naar aanleiding van het onderzoek hebben plaatsgevonden en welke veranderingen nog wenselijk zijn. Voor aanvang van het onderzoek zag de gemeente Utrecht de waarde van wijkcultuurhuizen voor de stad, maar het was tegelijkertijd moeilijk aan te geven waar precies de kracht zit van de cultuurhuizen. Gemeente Utrecht stelden vragen zoals: ligt de waarde van wijkcultuurhuizen in de specifieke aanpak per cultuurhuis? Kan er meer kennis worden gedeeld over de werkwijzen en impact van de wijkcultuurhuizen? Op welke manier kan een verdiepingsslag worden gerealiseerd in de rol van de wijkcultuurhuizen in het belang van meer cultuurparticipatie in stad Utrecht? Het onderzoek heeft een concreter beeld opgeleverd van wijkcultuurhuizen die zich onder andere door hun gezamenlijk aanpak sterk onderscheiden en positioneren. Bovendien levert het onderzoek het inzicht op dat wijkcultuurhuizen een belangrijke en aantrekkelijke samenwerkingspartner en voorbeeld kunnen zijn voor andere (culturele) instellingen in Utrecht om inclusieve cultuurparticipatie te bevorderen.

Zoals in fase 1 van het onderzoek geconcludeerd is, vormen de wijkcultuurhuizen samen een eenheid in verscheidenheid. De verscheidenheid ontstaat door de verschillende ontstaansgeschiedenissen en het maatgerichte, wijkgerichte werken dat kenmerkend is voor wijkcultuurhuizen. Zij vormen een eenheid omdat zij allemaal benadrukken dat inclusieve cultuurparticipatie voor hen een belangrijke kernwaarde is. Inclusieve cultuurparticipatie en daaraan gekoppelde artistieke kwaliteit hebben zij gedurende dit meerjarig onderzoek verder geoperationaliseerd in een gedeelde aanpak door, met behulp van ontwerpprincipes, in ontwerpprocessen samen te werken met deelnemers (burgers, kunstenaars en andere professionals) en ook met beleidsmedewerkers van de gemeente Utrecht.

Kern van die aanpak is dat inclusieve cultuurparticipatie tot stand kan komen in een zogeheten 'commoning', democratisch en artistiek proces. Daarin wordt tijd en ruimte gecreëerd waarin deelnemers culturele overeenkomsten en verschillen kunnen uitwisselen, van elkaar kunnen leren

en samen kunnen vormgeven aan (nieuwe) culturele zin- en betekenisgeving. De deelnemers krijgen in dat proces zoveel mogelijk gelijkwaardige kansen en mogelijkheden om materiële en immateriële hulpbronnen te delen. De titel van dit onderzoek luidt al drie jaar *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht*. In de geest van de aanpak van wijkcultuurhuizen is een conclusie dat *Cultuur met iedereen in stad Utrecht* een meer toepasselijke titel is.

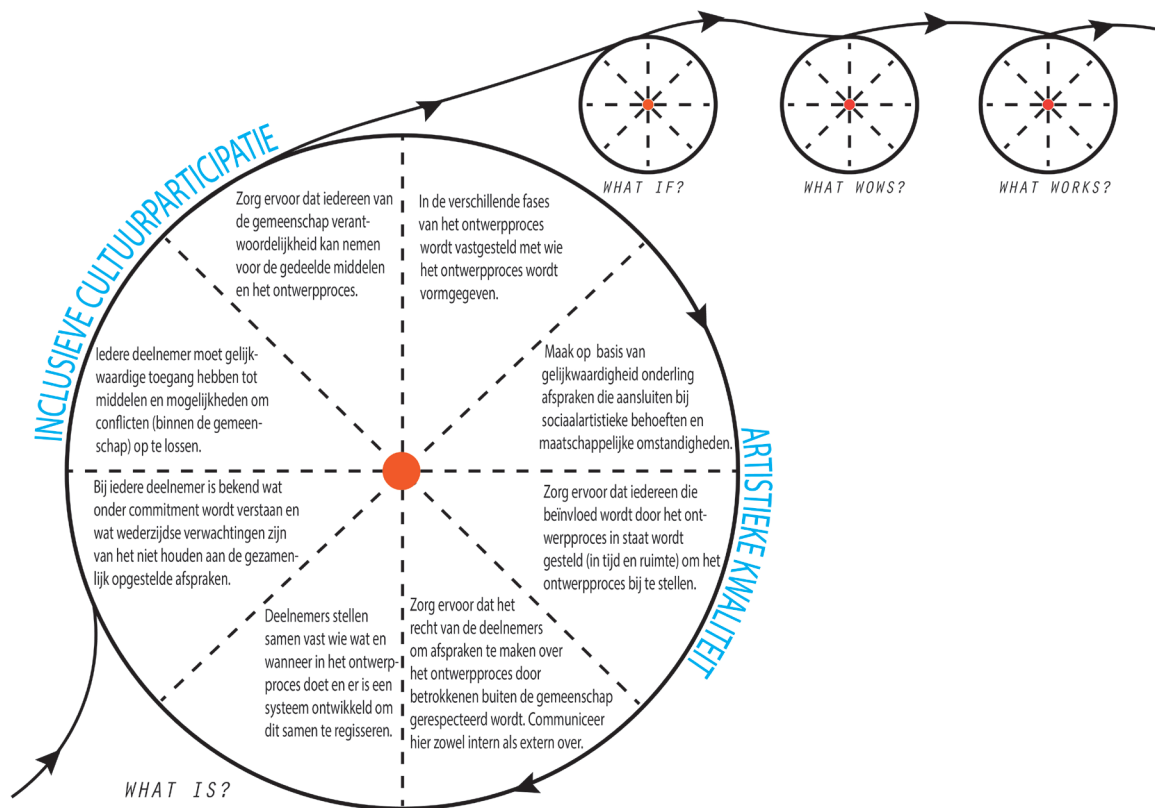
Positionering wijkcultuurhuizen: werkwijze, professioneel profiel en beleid

Een heldere positionering van de wijkcultuurhuizen raakt drie, onderling samenhangende niveaus: de gezamenlijke werkwijze van wijkcultuurhuizen, een professioneel profiel en bijpassend gemeentelijk cultuurbeleid. Belangrijk resultaat van het onderzoek is dat de wijkcultuurhuizen een voor hen kenmerkende werkwijze hebben geformuleerd. Daarmee kunnen zij zich helder positioneren. Dat is niet alleen voor hun positie binnen de culturele infrastructuur, maar ook ten opzichte van de burgers waar wijkcultuurhuizen mee werken van belang. Die positionering is bovendien van belang voor samenwerking met andere domeinen en het formuleren van, bij de wijkcultuurhuizen aansluitend, gemeentelijk cultuurbeleid.

Gezamenlijke werkwijze wijkcultuurhuizen

In fase 1 en 2 is de gezamenlijke werkwijze van wijkcultuurhuizen geconcretiseerd in een ontwerpproces met ontwerpprincipes. In fase 1 zijn ontwerpprincipes 1.0 tot stand gekomen. In fase 2 zijn deze aangescherpt in versie 2.0. In de laatste, evaluatieve fase van het onderzoek zijn de ontwerpprincipes geëvalueerd en vastgesteld met directeuren en professionals van de wijkcultuurhuizen. Conclusie is dat ze een goed handvat kunnen bieden voor de inclusieve werkwijze van wijkcultuurhuizen. Men wil de ontwerpprincipes (afbeelding 5) in de toekomst blijven gebruiken.

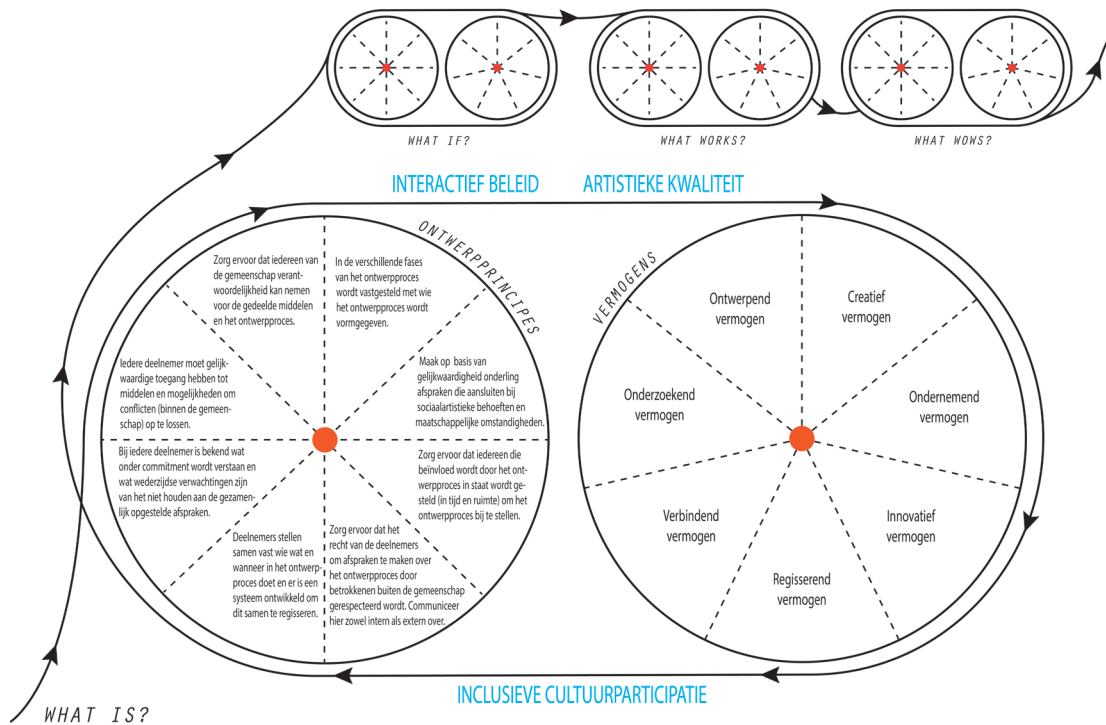
In onderstaande afbeelding 5 is de gezamenlijke werkwijze van wijkcultuurhuizen als een ontwerpproces uitgebeeld, waarin de stippellijnen binnen de cirkel de integraliteit tussen de ontwerpprincipes weergeven. Ten grondslag aan het gehele ontwerpproces liggen de waarden inclusieve cultuurparticipatie en artistieke kwaliteit die daarmee ook richting geven aan de ontwerpprincipes in alle designfases (*what is, what if, what wows, what works*). De werkwijze is een cyclisch werkproces: de designfases volgen elkaar meer iteratief op en aan het eind van het ontwerpproces kan er weer een voortbouwend ontwerpproces in gang worden gezet. De ontwerpprincipes moeten daarbij niet 'instrumenteel' ingezet worden, maar ze kunnen de deelnemers van het ontwerpproces uitdagen om inclusieve cultuurparticipatie en artistieke kwaliteit al doen-denkend vorm en betekenis te geven.

Afbeelding 5: Ontwerpprincipes

Gemeentelijk cultuurbeleid

Gemeente Utrecht staat voor een inclusieve stad waar iedereen mee kan en mag doen. Dit onderzoek geeft de gemeente hiervoor, althans binnen en vanuit de praktijkcontext van wijkcultuurhuizen, aanknopingspunten. De werkwijze van wijkcultuurhuizen veronderstelt, zo is gebleken in het onderzoek, een interactief beleidsvormingsproces waarbij de gemeente Utrecht een beleidskader kan bieden, aansluitend op de bijzonder werkwijze van wijkcultuurhuizen. In onderstaande afbeelding 6 wordt de onderlinge relatie tussen de werkwijze van de wijkcultuurhuizen en de gemeente Utrecht afgebeeld. Daarin wordt verbeeld dat de ontwerpprincipes, die de basis vormen voor de werkwijze van wijkcultuurhuizen, ook de ingrediënten van een 'toolbox' kunnen zijn voor het interactief vormgeven van cultuurbeleid rondom wijkcultuurhuizen.

Afbeelding 6: Profileringsniveaus 'Cultuur met iedereen'

Naarmate de werkwijze van wijkcultuurhuizen verder uitgewerkt werd in dit onderzoek, ontstond het inzicht dat die aanpak een samenwerkingsproces verlangt waarin men op alle (beleids)niveaus bereid is om in relatie tot elkaar te willen veranderen. Inclusieve cultuurparticipatie kan, met andere woorden, tot stand komen als burgers, professionals van de wijkcultuurhuizen en (beleids)medewerkers van gemeente Utrecht in relatie tot elkaar bereid zijn om te veranderen. Die relatie binnen en tussen al die niveaus wordt gekenmerkt door een open attitude, reciprociteit en wederzijds vertrouwen.

Dat gaat vanzelfsprekend niet vanzelf. Net als de werkwijze van wijkcultuurhuizen kan cultuurbeleid in een meer cyclisch en iteratief ontwerpproces tot stand komen. Er wordt dan niet lineair gewerkt waarbij vooropgestelde (en van bovenaf gestelde) doelen en gewenste (meetbare) resultaten leidend zijn. Inclusieve cultuurparticipatie vraagt om co-creatie in een meer 'open' ontwerpproces. Dat is overigens niet hetzelfde als een vrijblijvend, niet te controleren proces. Via het werken met de ontwerpprincipes wordt van iedere deelnemer wederzijdse inspanning verlangd en procesafspraken daarover worden geëxpliciteerd. In dergelijke ontwerptrajecten kan men zich gaan beseffen dat iedereen onderdeel van het probleem of vraagstuk is, en daarom ook deel kan worden van de oplossing. Co-creatie en dialooggericht werken is daarbij een zorgvuldig ontworpen, gezamenlijk, interactief proces met betrokkenen. Ieders expertise wordt benut en beslissingen worden voortdurend zorgvuldig gecheckt en gewogen met alle deelnemers.

Het lijkt raadzaam te zijn om de beoordeling van kwaliteit van ontwerpprocessen niet (alleen) achteraf door een externe commissie en op basis van producten tot stand te laten komen. Voor inclusieve cultuurparticipatie is het misschien nog wel belangrijker dat de beoordeling van kwaliteit wordt bepaald op basis van een zorgvuldig ingericht ontwerpproces waarin terugkerend, meerdere zelf- en/of peer-beoordelingen in alle fases van ontwerpprocessen worden toegepast. Gemeentelijk cultuurbeleid richt zich dan vooral op het toezien dat die processen zorgvuldig en inclusief zijn ingericht en verlopen. Daarvoor kunnen vormen van (zelf-)evaluaties ingezet worden die aansluiten op de vormtaal of uitdrukkingsvormen (muziek, beeld, theater, dans, etc.) van de deelnemers van projecten van wijkcultuurhuizen.

In het literatuuronderzoek wordt de werkwijze van wijkcultuurhuizen ook wel een 'commoning ontwerpproces' genoemd. Voor deze commoning ontwerpprocessen gelden de volgende do's en uitgangspunten:

- Je kan het niet alleen. Cultuur komt tot stand door relaties *tussen* mensen;
- Doe en denk *met* en niet *voor* de ander en geef ruimte aan verschillende zienswijzen;
- Werk op basis van wederzijds vertrouwen en reciprociteit;
- In inclusieve (sociaal-artistieke) processen staat in principe niemand (objectief) buiten of boven het proces. Werk met een open houding en durf je eigen inbreng, rol, taak in het licht van de ander bij te stellen of te veranderen;
- Inclusieve cultuurparticipatie is nooit klaar. Neem daarom de tijd en investeer in sociale, lange termijn relaties.

De aanpak van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie veronderstelt een consistente en integrale aanpak, waarbij geldt dat de bovenstaande do's en uitgangspunten voor iedereen *op* en *tussen* alle niveaus gelden. Voor de gemeente is het interessant om beleid te ontwikkelen dat ondersteuning verleent aan inwoners van de stad Utrecht in het zelf vormgeven van hun samenleving, door het inclusief delen van gemeenschappelijke hulpbronnen en deze samen te beheren. Beleid is dan geen vastgesteld, vastomlijnd plan, maar heeft eerder een aanjagend, verleidend en uitlokkend effect. Dat 'common-based cultuurbeleid' geeft voeding aan lokale participatie van burgers die voortdurend en op een inclusieve manier betrokken zijn bij besluitvormingsprocessen. Wijkcultuurhuizen zijn concrete plekken waar burgers zich op commoning wijze kunnen organiseren om (nieuwe) betekenissen te genereren en zin te geven aan het samenleven met medeburgers.

De professional

Een belangrijk gezicht van het wijkcultuurhuis is de professional. De professional kan de inclusieve werkwijze van de wijkcultuurhuizen in de praktijk handen en voeten geven. Een belangrijke opbrengst van de laatste onderzoeksfase is een profielschets van de professional, passend bij de inclusieve werkwijze van de wijkcultuurhuizen. Het onderzoek heeft een specifiek profiel opgeleverd, opgebouwd uit het ontwerpend, creatief, ondernemend, innovatief, regisserend,

verbindend en onderzoekend vermogen. Het profiel is weergegeven in een ‘vermogens-wiel’ (zie afbeelding 4 en paragraaf 4.4 voor een nadere uitwerking van die vermogens).

Dat profiel staat niet (of deels) voor een individuele professional, maar voor een teamprofiel dat gedurende een ontwerpproces werkenderwijs tot stand komt. Belangrijk daarbij is dat bij elk (en/of elke designfase van het) ontwerpproces opnieuw (aan de vermogens gekoppelde) rollen en taken binnen een team worden afgesproken en belegd. In community-based artistieke projecten bijvoorbeeld kunnen rollen en taken tijdens of na de designfases van het ontwerpproces veranderen of wisselen: de regisseur wordt bijvoorbeeld acteur, de muzikant wordt een projectmedewerker, de acteur wordt publiek, publiek wordt acteur of dramaturg of iemand behoudt een keer dezelfde taak, enzovoort.

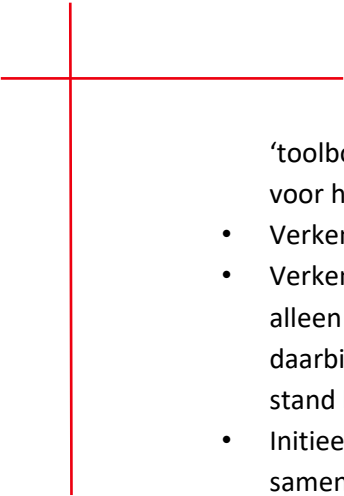
Het in dit onderzoek geschetste profiel is, met andere woorden, geen ‘vast’ profiel, maar eerder een ‘toolbox’ met vermogens die tijdens een ontwerpproces door professionals en deelnemers kan worden ingezet om de samenwerking invulling te geven. Inclusieve cultuurparticipatie en het werken met ontwerpprincipes veronderstelt, kortom, dat het verdelen van rollen en taken steeds aandacht verdient. Uitsluiting ligt immers op de loer als deze rollen en taken (en daarmee samenhangende beslissingsbevoegdheid) als vanzelfsprekend door een vaste groep mensen uitgevoerd worden. Er zou binnen een inclusief ontwerpproces voortdurende ruimte moeten zijn voor vragen, zoals: wie doet wat, wanneer, waarom en met wie? Wie maken onderdeel uit van het team en wie zijn we vergeten? Zijn alle vermogens gedekt? Wie wil de taak dit keer doen? Kunnen we de rollen een keer wisselen?

Tot slot, profilering komt niet alleen tot stand door een onderscheidende werkwijze en bijpassende professionaliteit, maar ook door deze zichtbaar te maken. Het mag benadrukt worden: de bovenstaande inzichten en conclusies zijn voortgekomen uit theoretisch onderzoek, maar vooral ontsproten uit de rijke praktijk van wijkcultuurhuizen. Wijkcultuurhuizen hebben talloze projecten, voorstellingen en activiteiten ‘in depot’. Het is aan te bevelen om deze zo nu en dan (weer) uit depot te halen. Zoals eenzelfde schilderij van bijvoorbeeld Bloemart van het Centraal Museum in verschillende tentoonstellingen nieuwe culturele betekenis kan krijgen, zo kunnen eerder uitgevoerde artistieke werken en ontwerpprocessen van wijkcultuurhuizen in andere contexten nieuwe zingeving en betekenis krijgen.

5.2. Aanbevelingen en doorwerking

De deelnemers van het onderzoek zien het nut en belang om in het verlengde van het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* met elkaar al doende en ontwikkelingsgericht te blijven onderzoeken. Voor een verdere doorwerking van de inzichten en opbrengsten van het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* geven de onderzoekers daarvoor een aantal aanbevelingen:

- Implementeer het werken met de ontwerpprincipes *op* en *tussen* alle ontwerpniveaus (activiteiten en projecten, organisatie en beleid). De ontwerpprincipes zitten in de

'toolbox' van de professionals van wijkcultuurhuizen, maar kunnen ook ingezet worden voor het samen vormgeven aan inclusief cultuurbeleid;

- Verken met elkaar een 'common-based cultuurbeleid';
- Verken met elkaar een bijpassend beoordelingsproces waarbij de beoordelingen niet alleen vooraf en achteraf, maar ook tijdens het ontwerpproces plaatsvinden. Verken daarbij, op wijkcultuurhuizen aansluitende, vormen op basis waarvan de beoordeling tot stand kan komen;
- Initieer en verken met de ontwerpprincipes duurzame domeinoverstijgende samenwerking met bijvoorbeeld zorg, educatie en welzijn;
- Bevorder kennisdeling met nieuwe wijkcultuurhuizen en vergelijkbare culturele initiatieven;
- Faciliteer professionalisering binnen de wijkcultuurhuizen. De professionaliseringssessies in fase 3 van het onderzoek zijn belangrijk geweest voor de professionals om de gezamenlijke werkwijze van de wijkcultuurhuizen meer eigen te maken. Wijkcultuurhuizen hebben de wens uitgesproken om professionals verder te trainen.
- Vanaf het begin van dit onderzoek is een terugkerende wens van de wijkcultuurhuizen om opgenomen te worden in de basisinfrastructuur (BIS). Ga daarover serieus met elkaar in gesprek.

Literatuurlijst

- Bauwens, M., & Onzia, Y. (2017). *Commons Transitie Plan voor de stad Gent*. Geraadpleegd op 22 december 2021, van <https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/Commons%20Transitie%20Plan%20Gent.pdf>.
- Dockx, N., & Gielen, P. (red.) (2018). *Commonism. A New Aesthetics of the real*. Amsterdam: Valiz.
- De Bruyne P., & Gielen, P. (2013). *Community Art. The Politics of Trespassing*. Amsterdam: Valiz.
- De Tullio, M. F. (ed.) (2020). *Commons. Between dreams and reality*. Košice: Creative Industry Košice.
- De Vrijer, S., & Matena, J. (red.) (2019). *Code Diversiteit & Inclusie*. Geraadpleegd op 27 november 2021, van https://assets.codedi.nl/app/uploads/2019/11/Code-Diversiteit-Inclusie_DEF1.pdf.
- Elkhuizen, S., Gielen, P., Van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). *De Waarde van Cultuur*. Geraadpleegd op 22 december 2021, van www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-waarde-van-cultuur.
- Gemeente Utrecht (2018). *Ruimte voor iedereen. Coalitieakkoord 2018-2022*. Geraadpleegd op 22 november 2021, van <https://www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/college-van-b-en-w/coalitieakkoord-2018/>.
- Helleman, G., Majoor, S., Smit, V., & Walraven, G. (red.) (2019). *Plekken van hoop en verandering. Samenwerkingsverbanden die lokaal verschil maken*. Utrecht: Eburon.
- Hess, C., & Ostrom, E. (2007). *Understanding Knowledge as a Commons: From Theory to Practice*. Cambridge: MIT Press.
- Holemans, D. (2018). Gent: van een stad vol commons naar een Commons-Stad. *Oikos* 87, (3), 16-24.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Otte, H., & Gielen, P. (2019). Als politiek onvermijdelijk wordt. Van community art naar commoning art. *Boekman Extra* 13, 3-9.
- Otte, H., & Gielen, P. (2020). Art as a Critical Ally. Commoning Politics and the Issue of Participatory Democracy." In: F. Dupin-Meynard, L. Bonet, G. Calvano, L. Carnelli, E. Négri, & E. Zuliani (Eds.), *Cultural Policies In Europe: a Participatory Turn?* Toulouse: Les Éditions de l'Attribut.
- Rooijackers, G. (2019). Generositeit als zuurstof in een wereld van commons. *Boekman* 118, 54-57.

Sinek, S. (2009). *Start with why: how great leaders inspire everyone to take action*. New York: Penguin Group.

Stavrides, S. (2016). *Common space: the city as commons*. London: Zed Books.

Van der Maas, A., & De Vos, N. (2020). De boel bij elkaar houden. De kunst van inclusiviteit. *Boekman 123*, 52-56.

Van der Maas, A., Hamers, A., & De Vos, N. (2019). Ouder worden is een kunst. De Kunst van delen, Utrecht. In G. Helleman, S. Majoor, V. Smit & G. Walraven (Red.), *Plekken van hoop en verandering. Samenwerkingsverbanden die lokaal verschil maken* (pp. 51-57). Utrecht: Eburon.

Van der Maas, A., Hamers, A., Bouma, D., & De Vos, N. (2019). *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht. Onderzoek naar de bijdrage van wijkcultuurhuizen ter bevordering van cultuurparticipatie in stad Utrecht – Eindrapportage*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie, lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling.

Van der Maas, A., Hamers, A., Dronkers, F., & Aalbers, N. (2021). *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht fase 2. Onderzoeksrapportage*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie, lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling.

Afbeeldingenlijst⁴

Afbeelding 1: Fasen van onderzoek

Afbeelding 2: Golden Circle van Sinek. Uit: Sinek, S. (2009). Start with why: how great leaders inspire everyone to take action. New York: Penguin Group.

Afbeelding 3: Helleman, Majoor, Smit & Walraven, 2019, p. 20

Afbeelding 4: Profiel professional wijkcultuurhuizen: vermogens-wiel

Afbeelding 5: Ontwerpprincipes

Afbeelding 6: Profileringsniveaus 'Cultuur met iedereen'

---

⁴ Afbeelding 4, 5 en 6 met dank aan Maartje de Goede voor hulp bij het ontwerpen

Bijlagen

5.3. Bijlage 1. Criterialijst commoning initiatieven

Inventarisatie commoning initiatieven

Versie: 09-02-'21

Eerste selectiecriteria⁵

Stap 1: Welke culturele initiatieven uit Utrecht komen in eerste instantie bij je/jullie op als je de onderstaande selectiecriteria doorleest?

Culture Commons Criterium	Namen initiatieven:
Het collectief past (in principe) horizontale besluitvorming toe.	
Het initiatief is door de deelnemers/commoners zelf en niet van buitenaf geïnitieerd.	
Het collectief deelt gemeenschappelijke immateriële hulpbronnen (zoals bijvoorbeeld taal, kennis en artistieke ideeën)	
Het collectief deelt gemeenschappelijke materiële hulpbronnen (zoals bijvoorbeeld een repetitieruimte, podium, geluidsapparatuur, een gemeenschappelijke keuken, etc.)	
De gemeenschappelijke (materiële en/of immateriële hulpbronnen worden gedeeld door het gezamenlijke beheer en reproductie ervan.	
Deelnemers zijn aan elkaar gerelateerd door een gedeeld belang of productie van gemeenschappelijk hulpbronnen.	
Het collectief kenmerkt zich door culturele heterogeniteit (in bv. leeftijd, culturele achtergrond en/of politieke opvattingen, etc.)	
Horizontale besluitvorming over (bv. artistieke) doelen en werkwijze komt binnen het collectief tot stand. Daarover zijn intern afspraken gemaakt en/of regels opgesteld.	

⁵ Selectiecriteria zijn ontleend aan onder meer Ostrom (1990), Otte&Gielen (2019), Gilbert (2013), Dockx & Gielen (2018), Bollier & Helfrich (2019).

De deelnemers realiseren en produceren samen met behulp van *niet-hiërarchische processen* gemeenschappelijke voorzieningen en hulpbronnen.

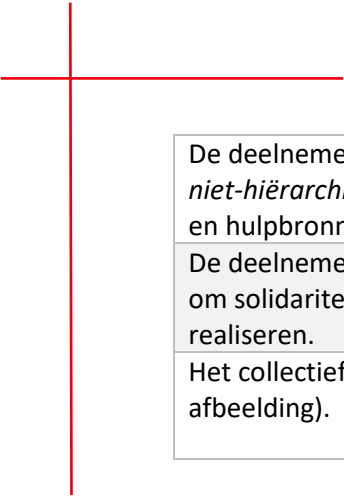
De deelnemers gaan gelijkwaardige en peer-to-peer relaties aan om solidariteit en directe democratie in de samenleving te realiseren.

Het collectief werkt (impliciet) met de ontwerpprincipes 2.0 (zie afbeelding).

Stap 2: Kies de initiatieven waarop het grootste deel van selectiecriteria (deels) van toepassing is. Welke selectiecriteria zijn volgens jou/jullie van toepassing? Met welke initiatieven heeft het wijkcultuurhuis een relatie en welke niet?

Naam initiatief:		
Relatie met WCH? ☐ Ja ☐ Nee		
Elementen van Culture Commons Criterium	(Deels) van toepassing	Niet van toepassing
Het collectief past (in principe) horizontale besluitvorming toe.		
Het initiatief is door de deelnemers/commoners zelf en niet van buitenaf geïnitieerd.		
Het collectief deelt gemeenschappelijke immateriële hulpbronnen (zoals bijvoorbeeld taal, kennis en artistieke ideeën)		
Het collectief deelt gemeenschappelijke materiële hulpbronnen (zoals bijvoorbeeld een repetitieruimte, podium, geluidsapparatuur, een gemeenschappelijke keuken, etc.)		
De gemeenschappelijke (materiële en/of immateriële) hulpbronnen worden gedeeld door het gezamenlijke beheer en reproductie ervan.		
Deelnemers zijn aan elkaar gerelateerd door een gedeeld belang of productie van gemeenschappelijk hulpbronnen.		
Het collectief kenmerkt zich door culturele heterogeniteit (in bv. leeftijd, culturele achtergrond en/of politieke opvattingen, etc.)		
Horizontale besluitvorming over (bv. artistieke) doelen en werkwijze komt binnen het collectief tot stand. Daarover zijn intern afspraken gemaakt en/of regels opgesteld.		

De deelnemers realiseren en produceren samen met behulp van <i>niet-hiërarchische processen</i> gemeenschappelijke voorzieningen en hulpbronnen.		
De deelnemers gaan gelijkwaardige en peer-to-peer relaties aan om solidariteit en directe democratie in de samenleving te realiseren.		
Het collectief werkt (impliciet) met de ontwerpprincipes 2.0 (zie afbeelding).		

Eventuele opmerking:

Bijlage 2. Werkblad expertmeeting 2

Werkessie inclusief cultuurbeleid / 16-03-2021

Inclusief cultuurbeleid is beleid dat, ter bevordering van solidariteit een kader biedt voor democratische, artistieke projecten/trajecten/ processen waarbinnen culturele verschillen uitgewisseld kunnen worden en waarin de deelnemers gelijke kansen en mogelijkheden hebben om op basis van wederkerigheid met elkaar te leren.

Rizoom (Peeters, R., Schulz, M., Twist, M. & van der Steen, M. 2013, *Beweging Bestendigen: over dynamica van overheidssturing in het rizoom*, Den Haag: NSOB).

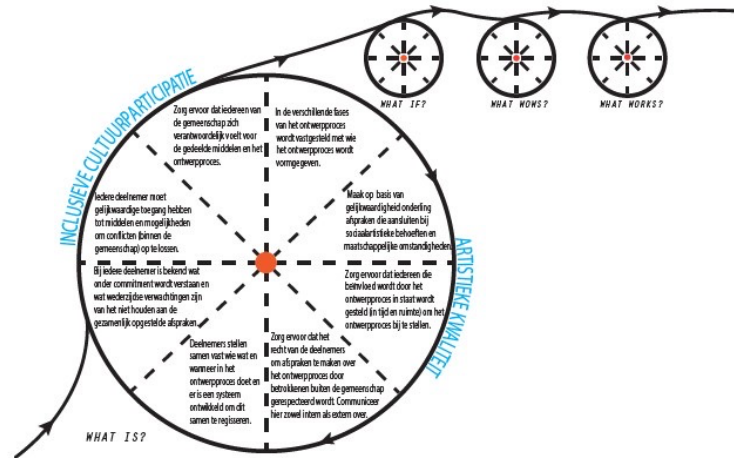
- Faciliteren
- Zelforganisatie
- Veerkracht
- Uitlokken en verleiden
- Aansluiten

Perspectief 1:
 Van bovenaf (centraal)
 Procedureel, geordend (controle)
 Professionals aan het roer
 Verticaal georganiseerd
 Vakken, sectoraal
 Statistiek en modellen
 Problemen-, aanbodgericht
 Standaardisatie
 Gestructureerd
 Formeel
 Lineair proces
 Rationeel handelen
 Effectiviteit, efficiency
 Winstmaximalisatie
 Helleman, Majoor, Smit & Walraven (2019)

Perspectief 2:
 Van onderop (decentraal)
 Organisch
 Bewoners en gebruikers
 Horizontaal georganiseerd
 Gebiedskennis, integraal
 Beelden en verhalen
 Oplossings-, vraaggericht
 Diversiteit
 Spontaan
 Informeel
 Cyclisch
 Uitproberen, improviseren
 Plezier, emotie, eigen tempo
 Maatschappelijke meerwaarde
 Plekken van hoop en verandering.

BELEIDSINSTRUMENTEN

Redacted area for policy instruments, consisting of a vertical list of 15 dashed lines, each preceded by a red dot.

Bijlage 3. Presentatie ten behoeve van Kadernota

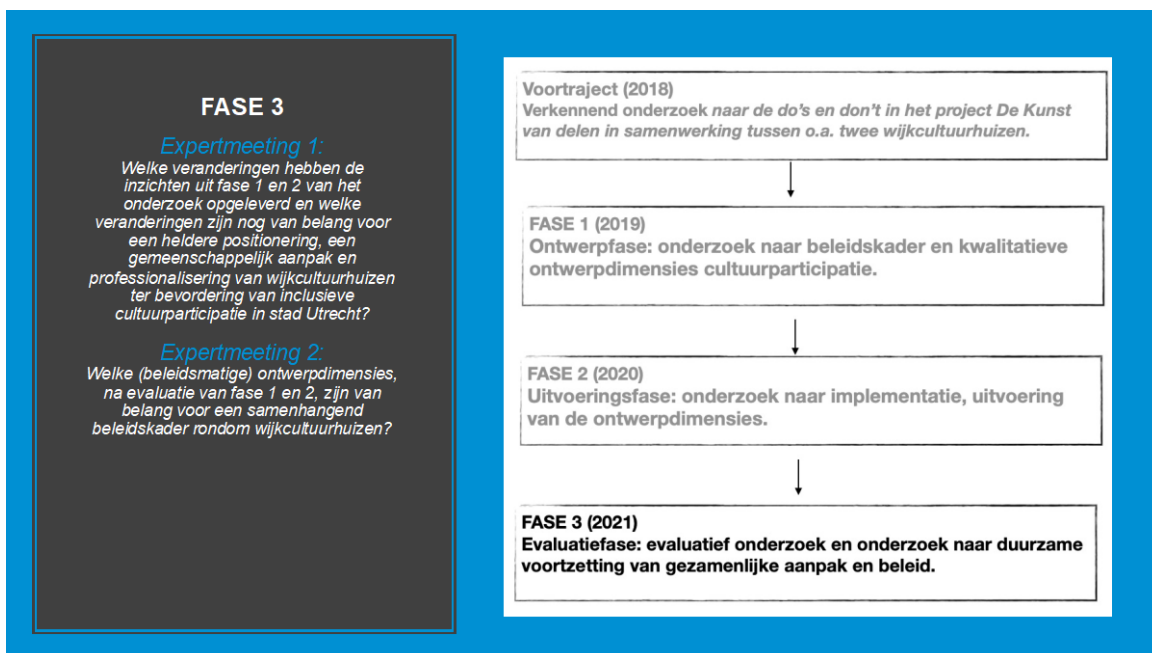
Input voor Kadernota
Vrijdag 03-09-2021

HOGESCHOOL UTRECHT
LECTORAAT PARTICIPATIE EN STEDELIJKE ONTWIKKELING

HIER KOMT ALLES SAMEN

<https://www.hu.nl/onderzoek/participatie-en-stedelijke-ontwikkeling>

Onderzoek Cultuur voor iedereen in stad Utrecht
FASE 3 – input voor kadernota

FASE 3

Expertmeeting 1:
Welke veranderingen hebben de inzichten uit fase 1 en 2 van het onderzoek opgeleverd en welke veranderingen zijn nog van belang voor een heldere positionering, een gemeenschappelijk aanpak en professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht?

Expertmeeting 2:
Welke (beleidsmatige) ontwerpdimensies, na evaluatie van fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?

Voortraject (2018)
Verkenkend onderzoek naar de do's en don't in het project *De Kunst van delen* in samenwerking tussen o.a. twee wijkcultuurhuizen.

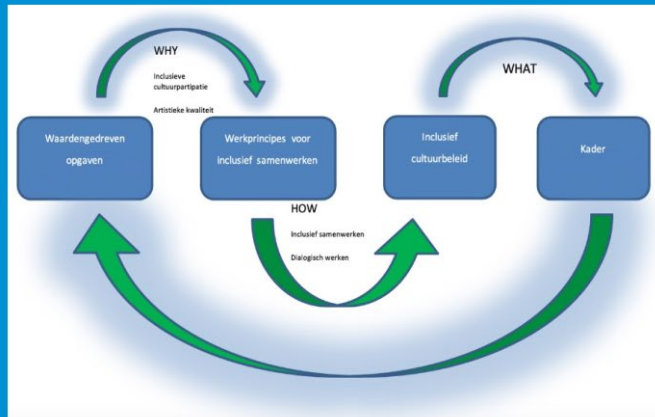
FASE 1 (2019)
Ontwerpfase: onderzoek naar beleidskader en kwalitatieve ontwerpdimensies cultuurparticipatie.

FASE 2 (2020)
Uitvoeringsfase: onderzoek naar implementatie, uitvoering van de ontwerpdimensies.

FASE 3 (2021)
Evaluatiefase: evaluatief onderzoek en onderzoek naar duurzame voortzetting van gezamenlijke aanpak en beleid.

Aanbevelingen voor kadernota:

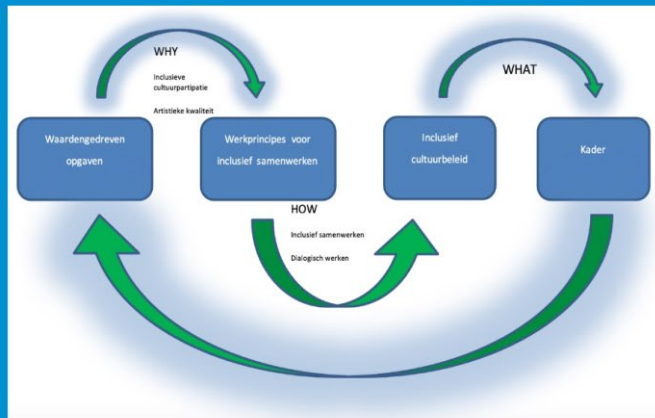
- beleidskader is geen vastgesteld, vastomlijnd plan, maar heeft eerder een aanjagend, verleidend en uitlokkend effect.
- Narratieve benadering: zoek naast een meer rationale benadering, naar meer verhalende verantwoording.
- Voorwaarde: een veilige, lerende organisatie waarin vanuit vertrouwen wordt gewerkt; oude bestaande gewoontes kunnen ter discussie gesteld worden.
- Externe advies/beoordelingscommissie kan aangesteld worden om evaluaties te doen en aanvragen te beoordelen bij culturele instellingen. De vorm van de beoordeling kan de culturele instelling zelf meebepalen.
- De beoordeling is niet alleen vooraf en achteraf, maar ook tijdens. Bijvoorbeeld werken met thermometers.
- Schep juridische kaders voor commoning beleid (Onderzoek 'common based cultuurbeleid', Raak 2022-2024)

Inclusieve kadernota

'inclusief' betekent: een voortdurend wederkerig en gelijkwaardig proces dat zijn weerslag heeft op waarom, maar ook op hoe inclusief cultuurbeleid tot stand moet komen. Inclusief cultuurbeleid wordt zogeniet niet van bovenaf en top-down opgelegd, maar ontstaat vanuit een voortdurend inclusieve participatief proces en gaat dus in principe niet vooraf aan (door wijkcultuurhuizen gefaciliteerde) inclusieve artistieke processen.

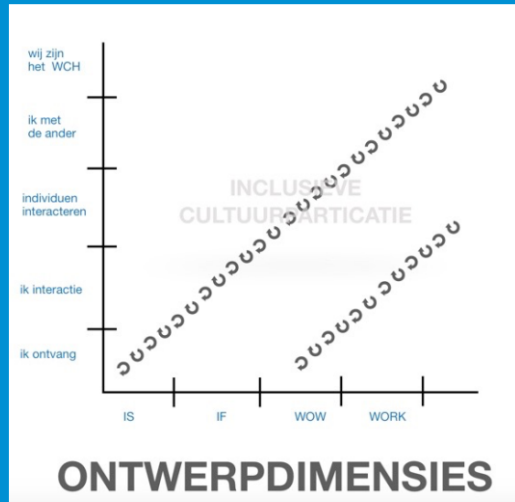
- Inclusieve cultuurparticipatie: een democratisch, artistiek proces waarin tijd en ruimte is om culturele verschillen te delen en uit te wisselen en waarin de deelnemers van dat proces gelijke kansen en mogelijkheden hebben om van elkaar te leren.
- Inclusieve samenwerking: Een manier van samenwerken waarin men in voortdurende onderlinge afstemming een gelijkwaardige positie ten opzichte van elkaar inneemt, verantwoordelijkheden helder verdeelt, met als doel om samen te leren en niet te concurreren.
- Dialooggericht werken: een geregisseerde, wederkerige manier van werken waarin deelnemers elkaar, op basis van vertrouwen en op een gelijkwaardige manier, vanuit verschillende taken inspireert.
- Artistieke kwaliteit: Een dialogisch proces, waarin gelijke kansen en solidariteit het kader vormen voor kwaliteit.

Handvatten en suggesties

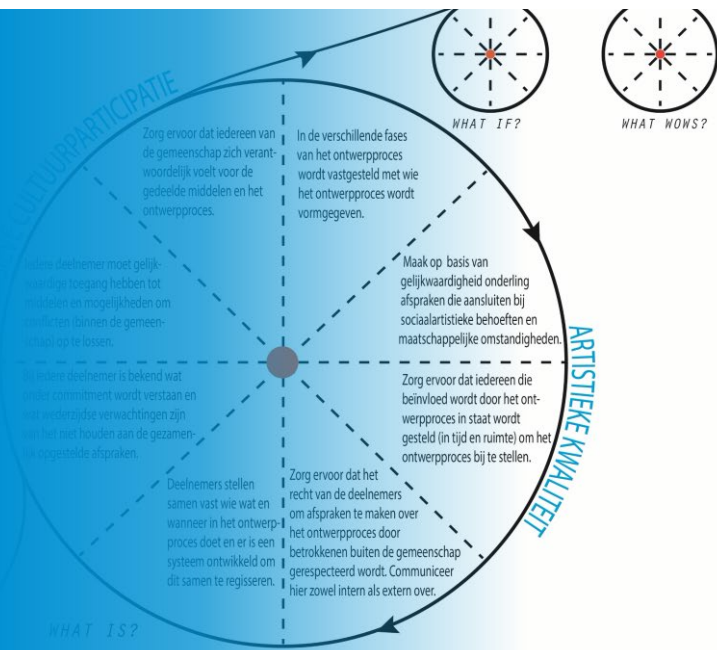
Beleidsmedewerkers zijn meer in de buurt en nauw bij het proces betrokken. Met andere woorden: Werken in de wijk. Beleidsmedewerkers nemen hun kennis mee in het werkproces en hebben wellicht een minder controlerende en meer meewerkende functie.

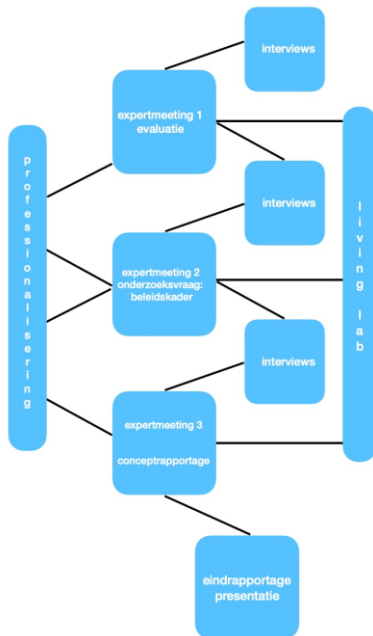
- Het werken vanuit opgaven, vraagstukken en/of met narratieve thema's kan helpen om meer over traditioneel gevormde domeinen heen samen te werken en dus ontschotting mogelijk te maken.
- Aanvullend op de kademota zouden wijkcultuurhuizen en de gemeente een manifest kunnen schrijven met een gedeeld visioen.
- Beoordeling komt niet zozeer tot stand op basis van kwantitatieve maatstaven, maar kwalitatief. Geïnspireerd op Arts Based Research kan worden gedacht aan Handvatten voor verantwoording i.p.v. cijfers. Het ware, het schone, het goede (Zie van Heijst, 2019.)
  1. Het ware: Past het artistieke project bij de vraag? Is het proces grondig? Is er samenhang? In welke mate geparticipeerd? Hoe is de betekenis en praktische bijdrage? Hoe verantwoord en onderbouwd in het artistieke project?
  2. Het schone: Congruentie/consistentie in betekenis/vorm/inhoud? Esthetische kwaliteit in relatie tot beleving
  3. Het goede: Ethische implicaties. In relatie tot inclusieve cultuurparticipatie. Welke ethische gesprekken/discussies zijn op gang gekomen door het artistieke project?

Werkwijze

- Bij het ontwikkelen van het project wordt het projectteam met belanghebbende samengesteld. Belangrijk om een procesbegeleider aan te wijzen (ontwerpdimensie).
- Werk proces- en niet outputgericht. Dat betekent: verantwoording vindt vooraf, tijdens en achteraf plaats op basis van heldere afspraken over het werkproces (gebruikmakend van ontwerpdimensies 2.0)

Fase 3

- kennisdeling, gezamenlijke evaluatie in expertmeeting met focus op onderzoeksvraag: *welke veranderingen hebben de inzichten uit het onderzoek van fase 1 en 2 opgeleverd en welke veranderingen zijn nog van belang voor een heldere positionering, een gemeenschappelijk aanpak en professionalisering van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht?*
- Voorbereidende interviews voor expertmeeting 2. kennisdeling, gezamenlijke evaluatie in expertmeeting met focus op onderzoeksvraag: *welke aspecten, evaluerend op de conclusies, resultaten en aanbevelingen uit fase 1 en 2, zijn van belang voor een samenhangend beleidskader rondom wijkcultuurhuizen?*
- Verdiepende interviews.
- Interviews met directeuren van drie culturele instellingen (museum, podium, festival) in stad Utrecht.
- Twee verkennende interviews met provincie Utrecht over onderzoek naar de professionalisering van cultuurhuizen in de provincie, gebaseerd op de gemeenschappelijke aanpak van wijkcultuurhuizen in stad Utrecht.
- Eindrapportage en presentatie over positionering wijkcultuurhuizen, beleidskader en toekomstperspectief.

Bijlage 4. Vragenlijst aanvullende interviews

Korte inleiding onderzoek naar inclusieve cultuurparticipatie bij de wijkcultuurhuizen.

Wijkcultuurhuizen (warming-up / snel)

- Wordt er met wijkcultuurhuizen samengewerkt?
- Wat is je relatie met wijkcultuurhuizen?
- Wat vind je van het belang van wijkcultuurhuizen in Utrecht?
- Hoe zie je de positie van de wijkcultuurhuizen in de culturele infrastructuur van de stad?

Inclusieve cultuurparticipatie (kern)

Korte inleiding: Uit het onderzoek is gebleken dat wijkcultuurhuizen inclusieve cultuurparticipatie als een belangrijke waarde zien voor hun werkwijze. De volgende vragen gaan over het begrip inclusieve cultuurparticipatie.

- Welke associaties heb je bij het concept inclusieve cultuurparticipatie?
- In hoeverre is inclusieve cultuurparticipatie belangrijk voor jouw organisatie? Voorbeeld?
- Welke stappen zouden jullie nog willen zetten als het gaat om inclusieve cultuurparticipatie? Bijvoorbeeld organisatorisch of professionalisering?
- Welke samenwerkingen in de culturele sector zie je in het kader van inclusieve cultuurparticipatie voor je?
- Wat is hiervoor volgens jou van belang wat betreft gemeentelijk beleid?

Epiloog; doorwerken/activeren (afsluiting)

We hebben de werkwijze geoperationaliseerd en getest met deelnemers aan cultuur door middel van ontwerpprincipes. Mochten jullie daar interesse in hebben dan willen we jullie daar met alle plezier over komen vertellen.

Bijlage 5. Ontwerpprincipes 2.0

